

ГАЗРЫН ТОСНЫ ХАРИЛЦААНЫ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ: БУСАД ОРНУУДЫН ТУРШЛАГА

Г.Алтан-Оч (Ph.D), Д.Халиун

АГУУЛГА

УДИРТГАЛ

СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ

НЭГ. ГАЗРЫН ТОСНЫ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ЧИГ ХАНДЛАГА, АНГИЛАЛ

1.1. Эрдсийн гэрээний төрлүүд

1.2. Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ

1.2.1. Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээнд хийсэн зарим дүн шинжилгээ

ХОЁР. ГАЗРЫН ТОС ИМПОРТЛОГЧ ЗАРИМ ОРНЫ ГАЗРЫН ТОСНЫ
БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ ЗОХИЦУУЛАЛТЫН БОДЛОГО

2.1. БНХАУ

2.2. Швейцар Улс

ГУРАВ. ГҮРЖ УЛСЫН ГАЗРЫН ТОСНЫ ХАРИЛЦААНЫ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ,
ТУРШЛАГА

3.1. Гүрж Улсын эрчим хүчний салбарын тойм

3.1.1. Эрчим хүчний эрэлт болон нийлүүлэлт

3.2. Гүрж Улсын газрын тосны салбарын тойм

3.2.1. Институциональ бүтэц

3.2.2. Хууль эрх зүйн орчин

3.2.3. Үйлдвэрлэл, боловсруулалт

3.2.4. Түгээлт

3.2.5. Импорт, экспорт

3.2.6. Транзит тээвэр

3.2.7. Заавал байлгах нөөц

3.2.8. Газрын тосны үнэ, татвар

3.3. Гүрж улсын газрын тос, байгалийн хийн тухай хууль

Хавсралт 1. ГГТБХА-ийн сонгон шалгаруулалтын зар

Хавсралт 2. “Georgian Oil and Gas Limited” компанийн Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний
нөхцөл

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

УИН.МН
СУДАЛГААНЫ САН

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

Зураг 1. Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ

Зураг 2. Төрийн хувь эзэмшлийн оролцоотой бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ

Зураг 3. Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний мөнгөн урсгалын хугацаа

Зураг 4. Эрчим хүчний үйлдвэрлэл, нийлүүлэлт ба хэрэглээ, төрлөөр, салбараар, 2018 он

Зураг 5. Гүрж Улсын газрын тос, байгалийн хийн лицензийн блок

Зураг 6. Гүрж Улсын газрын тосны тээврийн дэд бүтэц

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

Mtoe	Million Tonnes of Oil Equivalent /Сая тонн газрын тосны эквивалент
TPES	Total primary energy supply /Нийт анхдагч эрчим хүчний нийлүүлэлт
TFC	Total final consumption /Нийт эцсийн хэрэглээ
DCFTA	Deep and Comprehensive Free Trade Area
АНУ	Америкийн Нэгдсэн Улс
БХГ	Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ
БНСУ	Бүгд Найрамдах Солонгос Улс
БНХАУ	Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс
ГГТБХК	Гүржийн газрын тос, байгалийн хийн корпорац
ГНК	Гадаадын нефтийн компани
ГТБХА	Газрын тос, байгалийн хийн агентлаг
ДНБ	Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн
ИБУИНХУ	Их Британи Умард Ирландын Нэгдсэн Хаант Улс
ОХУ	Оросын Холбооны Улс
ҮНК	Үндэсний нефтийн компани
ЭЗТХЯ	Эдийн засаг, тогтвортой хөгжлийн яам

УИН.МН
СУДАЛГААНЫ САН

УДИРТГАЛ

Улсын Их Хурлын гишүүнээс ирүүлсэн захиалгын дагуу “Газрын тосны харилцааны эрх зүйн зохицуулалт, бусад орнуудын туршлага” сэдэвт судалгааны ажлыг Парламентын судалгааны хүрээлэнд гүйцэтгэлээ.

Судалгааны зорилго

Газрын тос түүнтэй холбоотой харилцааны талаарх эрх зүйн зохицуулалт, газрын тос эрэх, хайх, олборлох, ашиглах, газрын тосны бүтээгдэхүүн импортлох, экспортлох, үйлдвэрлэх, худалдах, тээвэрлэх, хадгалахтай холбоотой зохицуулалтыг Гүрж Улсын жишээн дээр нарийвчлан судлах.

Судалгааны хамрах хүрээ

Судалгааны **нэгдүгээр бүлэгт** газрын тосны хайгуул, олборлолттой холбоотой хууль эрх зүйн орчин, холбогдох зохицуулалтын ерөнхий асуудлууд, **хоёрдугаар бүлэгт** Монгол Улстай төстэй газрын тосны импортоос хамаарал бүхий орнууд болох БНХАУ, Швейцарын Холбооны Улсын газрын тосны бүтээгдэхүүний талаар баримталж буй бодлогын асуудлууд, **гуравдугаар бүлэгт**, Гүрж Улсын газрын тосны харилцааны талаарх эрх зүйн орчныг дэлгэрүүлэн судалж, холбогдох хуулийн зарим зүйл, зохицуулалтыг тоймлон оруулсан болно.

Түлхүүр үг: Газрын тос, байгалийн хий, газрын тосны бүтээгдэхүүн, бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ,

Keywords: Oil, gas, oil and petroleum products, production sharing agreement

СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ

Газрын тос, түүнтэй холбогдох харилцааны эрх зүйн зохицуулалтыг дараах асуудлуудын хүрээнд тодруулан авч үзсэн болно. Үүнд:

- Газрын тосны хууль, эрх зүйн зохицуулалт;
- Газрын тосны өмчлөлийн асуудал ба төрийн оролцоо;
- Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний эрх зүйн зохицуулалт;
- Газрын тос импортлогч орны газрын тосны бүтээгдэхүүний талаарх зохицуулалтын бодлого;
- Газрын тос импортлох ажиллагааны зохион байгуулалт.

Газрын тосны хууль, эрх зүйн зохицуулалтын онцлогийг бүхэлд нь авч үзвэл тухайн улс орны газрын тосны үйл ажиллагааны түүхэн үйл явц, уламжлалт зохицуулалт болон хамаарал бүхий хууль тогтоомжуудын онцлогоос шалтгаалан зохицуулалтын горим нь өргөн хүрээг хамарсан нарийвчилсан зохицуулалттай, эсхүл тухайн уг хууль нь товчхон бөгөөд хэрэгжүүлэх хүрээнд дагалдан гарсан төрөл бүрийн эрх зүйн хэм хэмжээ тогтоосон актаар журамласан чиг хандлага ажиглагдаж байна.

Газрын тос, байгалийн хийн хайгуул, олборлолт явуулахдаа тухайн орон нутаг хийгээд бүс нутгийн хэмжээний байгаль орчин, нийгмийн бусад асуудлууд, оршин суугчид болон олон нийтэд үзүүлж болзошгүй сөрөг үр дагавар, нөлөөллүүдийг урьдчилан тооцсон байх шаардлагатай. Тухайлбал, ОХУ-ын хууль тогтоомжоор энэ асуудлыг нарийвчлан зохицуулсан байна. Энэ асуудал ялангуяа засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн хувьд холбооны улсын хэлбэртэй улс орнуудад чухлаар тавигддаг нь судалгаанаас харагдаж байна. Учир нь холбооны улсын хувьд газрын тос, байгалийн хийн нөөцийн хайгуул, олборлолтын үйл ажиллагаа эрхлэхтэй холбогдсон асуудлыг тухайн муж улс, эсхүл орон нутгийн засаг захиргааны хүрээнд шийдвэрлэн зохицуулах зарчим үйлчилдэг байна.

Норвеги Улсын Газрын тосны үйл ажиллагааны тухай хуулийн үзэл баримтлалд улс орны бие даасан байдал ба ашигт малтмалын салбарын бодлогын анхаарал хандуулах гол асуудал нь орон нутаг, бүс нутаг болон муж улсад хамгийн үр ашигтай байх шаардлагыг хангасан байх ёстой гэсэн агуулга тусгагдсан байна. Норвеги Улсад газрын тос олборлох лицензийг дагалдуулан хайгуулын үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрлийг ч мөн олгодог байна.

Судалгаанаас үзэхэд, газрын тосны нөөцтэй орны засгийн газар, эсхүл түүнийг төлөөлөх байгууллага, хуулийн этгээд ихэвчлэн уг эрдэс баялгийн хууль ёсны өмчлөх эрхийг хэрэгжүүлж, түүний олборлолт, үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаанаас бий болох орлогыг төсөвт төвлөрүүлэх тогтолцоотой байдаг.

Энэхүү өмчлөлийн тогтолцоог улс орон бүр янз бүрээр шийдвэрлэсэн байх ба ихэвчлэн төрийн оролцоог өндөрсгөх бодлого баримталж байна. Энэ чиглэлд төрийн монополь бат бэх суусан орны сонгодог жишээ бол Саудын Араб, Кувейт, Мексик улсын газрын тосны өмчлөлийн тогтолцоо юм.

Энэ салбарт бүхэлдээ хувийн хэвшил давамгайлсан улс орнууд ч мөн зэрэгцэн оршиж байна. Эдгээр орнууд нь хувийн өмчид суурилсан чөлөөт эдийн засгийн харилцаатай орнууд буюу АНУ, ИБУИНХУ гэх мэт орнууд байна.

Түүнчлэн газрын тосны салбарт улсын болон хувийн хэвшил хосолсон өмчлөлийн хувилбар гарч ирсэн байна. Газрын тосны олборлолт, үйлдвэрлэл эрхэлдэг ихэнх улс орнуудад газрын тосны чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг олон улсын үндэстэн дамнасан компани/корпорациуд тухайн орны үндэсний газрын тосны компанитай хорших хэлбэрээр ажиллаж, гухайн орны хууль дүрэмд захирагдан олборлолт, үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаа явуулдаг байна.

НЭГ. ГАЗРЫН ТОСНЫ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ЧИГ ХАНДЛАГА, АНГИЛАЛ³⁶⁸

Газрын тосны хайгуул, олборлолттой холбоотой хууль, эрх зүйн орчин, холбогдох хууль тогтоомжуудыг харьцуулан судлахад хуульчилсан арга, хэлбэр нь улс орон бүрт янз бүр байх ба агуулга, зохицуулалтууд нь ихээхэн ялгаатай байна. Эдгээрийг эрх зүйн тогтолцоо болон зохицуулалт талаас нь дараах байдлаар ангилан авч үзэж болох юм. Үүнд:

- ❖ Тухайн хууль тогтоомжоор бүхэлд нь нарийвчлан зохицуулсан, тогтмол агуулга бүхий хатуу зохицуулалттай **/fixed content system or freezing provisions/** гэрээ, эрх зүйн тогтолцоо;
- ❖ Ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийн хүрээнд хэлэлцээр явуулах гэрээнд суурилсан эрх зүйн тогтолцоо **/agreement system/**, эсхүл шууд хэлэлцэн тохиролцох хэлэлцээр **/direct negotiating/**-ийн арга;
- ❖ Гэрээ, эрх зүйн дээр дурдсан хоёр төрлийн тогтолцоонд хоёуланд нь суурилж, тэдгээрийн аль аль нөхцөлүүдийг харгалзан үзэх завсрын агуулга бүхий уян хатан эрх зүйн тогтолцоо **/flexible content system/** буюу холимог эрх зүйн тогтолцоо **/hybrid system/**.

1/ Тогтмол агуулга бүхий хатуу зохицуулалттай эрх зүйн тогтолцоо—энэ нь тухайн орны үндэсний хэмжээнд үйлчлэх хууль тогтоомжид тухайн гэрээнд оролцогч талуудын эрх үүргийг нарийвчлан тусгаж өгдгөөрөө онцлогтой. Ийм төрлийн хууль тогтоомжийн хэлбэрийг АНУ, Канад, Австрали, Латин Америкийн орнууд, Дани, Франц, Герман, Нидерланд, ИБУИНХУ, Норвеги зэрэг орнууд хэрэглэдэг байна.

Энэ хэлбэр нь газрын тосны хайгуул, олборлолттой холбоотой бүх төрлийн гэрээний нөхцөлүүдийг салбар хуульдаа тусгасан бөгөөд зарим нэг нөхцөлийг тусгайлан журамладаг байна. Энэхүү тогтолцоо нь хайгуул, олборлолтын гэрээнд оролцогч талуудад адил тэгш нөхцөлүүдийг бүрдүүлдгээрээ давуу талтай. Хууль тогтоомж, эрх зүйн зохицуулалтын тогтмол агуулгатай хатуу хэлбэрийг газрын тосны салбартаа баримтлах нь бусад компаниудыг татан оролцуулахад бэрхшээл үүсгэдэг уян хатан бус нөхцөлтэй, эсхүл хайгуул, олборлолтын үйл ажиллагаанд доогуур үнийн жишиг баримтлахыг тулган хүлээлгэх хандлагатай байдаг зэрэг сул талтай гэж үздэг байна.

Хуулийн энэхүү тогтолцоо нь хөгжиж буй орнуудад хувьд тусгай зөвшөөрөл эзэмшин үйл ажиллагаа явуулж байгаа компанийн газрын тосны үйл ажиллагаа, түүнтэй холбоотой татварын эрх зүйн орчинг тогтвортой байлгах, гэрээ хэлэлцээрийн эрх зүйн орчинг тодорхой болгодог давуу талтай.

2/ Гэрээнд суурилсан эрх зүйн тогтолцоо—энэ нь хөрөнгө оруулагч тал олборлолт явуулах оронтой бие даасан, тусгайлсан гэрээний онцгой нөхцөлүүдийг хэлэлцэн тохиролцох явдал юм. Гэхдээ гэрээний агуулга нь ерөнхий, эсхүл үйл ажиллагааны үе шат бүхэнд гэрээний нөхцөлүүд нь нийцэж үйлчлэх шаардлагатай учраас учир дутагдалтай байдаг. Ийм хэлбэрийн эрх зүйн зохицуулалттай үед гол төлөв тухайн орны Засгийн газар, эсхүл түүнийг төлөөлөх эрх бүхий байгууллага үйл ажиллагааныхаа хүрээнд газрын тосны гэрээ хэлэлцээр байгуулахад оролцдог.

Ингэхдээ бүтээгдэхүүн хуваах, тусгай зөвшөөрөл олгоход үйлчилж буй уламжлалт нөхцөлүүд, тухайн эрх зүйн зохицуулалтын зохих шалгуур болох стандарт гэрээний нөхцөлүүд, эсхүл тусгай зөвшөөрлийн шаардлага болон нөхцөлүүдийг гэрээ байгуулахдаа ашигладаг байна. Түүнчлэн газрын тосны компаниудтай гэрээ

³⁶⁸ Алтан-Оч Г. “Гадаадын зарим орны газрын тосны эрх зүйн зохицуулалтын харьцуулсан судалгаа” УИХТГ-ын Судалгааны төв, 2013 он, Судалгааны эмхэтгэл- боть 16

байгуулахдаа төсөвт нөлөөлөх хүчин зүйлийн үйлчлэлийг нэмэгдүүлэхгүй тогтвортой байлгах талаар хэлэлцэн тохиролцож, энэ хүрээнд тухайн орны Засгийн газрын зүгээс тодорхой амлалт, үүрэг авах боломжтой боловч нэгэнт тохиролцож гэрээнд гарын үсэг зурагдсаны дараа уг гэрээний нөхцөлд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах асуудал нь хүндрэлтэй байх сөрөг талтай. Өөрөөр хэлбэл, гэрээгээр тохиролцож амлалт авах нь гэрээнд заасан татварын үйлчлэх орчинд ямар нэг өөрчлөлт оруулах тохиолдолд тухайн орны эдлэх эрхийг тодорхой хэмжээгээр хязгаарласан байдаг.

3/ Гэрээний уян хатан эрх зүйн тогтолцоо—энэ нь дээр дурдсан хоёр эрх зүйн тогтолцооны хосолмол хувилбар юм. Өөрөөр хэлбэл, ашигт малтмал эзэмшигч орон холбогдох хууль тогтоомжоор эрх зүйн зохицуулалтын горим журмыг нарийвчлан тогтоохын зэрэгцээ тодорхой зарим нөхцөлүүдийг онцгойлон авч үзэж, бие даасан зохицуулалт хийх эрх эдэлдгээрээ онцлогтой.

Газрын тос олборлуулагч эзэн орны хувьд тусгай зөвшөөрлийн нөхцөлүүдийг тодорхойлох, тухайн ашигт малтмалын олборлолтын талаар гэрээ хэлэлцээр хийх, нөөцийг үнэ хаялцуулан өрсөлдөөний журмаар шийдвэрлэх суурь нөхцөл болгон ашиглах, гэрээний загварын төсөл бэлтгэх, шаардлагатай бол гэрээний нөхцөлүүдэд өөрчлөлт оруулах боломжтой байх зэрэг уян хатан гэрээний эрх зүйн тогтолцоог хүлээн зөвшөөрдөг байна.

Түүнчлэн, газрын тосны эрх зүйн зохицуулалтын чиг хандлагыг авч үзвэл, ашигт малтмал, газрын тосны өмчлөлийн харилцаанаас хамааруулан эрдэс баялгийн төрийн өмчлөлд байх үе дэх эрх зүйн зохицуулалт, хайгуулаар илрүүлж, нөөц тогтоохын өмнөх үе буюу эрдэс баялгийн өмчлөгч тодорхой бус байх үеийн эрх зүйн зохицуулалт, мөн зарим улс орны шашны номлолд тусгасан Исламын бүсэд баримтлах эрх зүйн чиг хандлага зэрэг хандлагуудыг тодорхойлж болох юм.

- Эрдэс баялаг төрийн буюу улсын өмчлөлд байх ухагдахуунд суурилсан хуулийн тогтолцоо **/Domaniel Law System/**-ны онцлог нь эрдэс баялгийн нөөцийн хайгуул, олборлолтын үйл ажиллагааг газар нутаг дээрээ явуулж байгаа тухайн муж улсын хувьд энэхүү үйл ажиллагаанд улсын зүгээс тавих шаардлага, баримтлах нөхцөлүүд, эрдэс баялгийн зүйлийг өмчлөх тогтолцоо нь тогтсон хэв загвартай, тогтвортой стандартчлагдсан байдаг байна. Энэ тогтолцооны сонгодог жишээ нь АНУ юм. Мөн түүнчлэн Зүүн Европын орнууд, Мексик, Чили, Бразил, Аргентин зэрэг орнууд нь энэ чиглэлээр өөрийн гэсэн практик туршлага хуримтлуулсан бөгөөд төрийн зүгээс эрдэс баялгийн салбарт давамгайл эрхтэй оролцдог тул газрын тосны үйл ажиллагаа, ялангуяа техникийн болон санхүүгийн чиглэлээр туслан гүйцэтгэх ажил, үйлчилгээнд хувийн салбарын оролцоог хязгаарладаг байна.
- Хайгуулаар илрүүлж, нөөц тогтоохын өмнөх үеийн эрдэс баялгийн өмчлөгч тодорхой бус байх ухагдахуунд суурилсан хуулийн тогтолцоо **/Regalian system/**-ны үндсэн зарчим ашигт малтмалын тогтоосон нөөц хөрөнгийг өмчлөх эрх нь бүрэн олгогдоогүй, өмчлөгч нь тодорхойгүй байх үед төрийн зүгээс эрдэс баялгийн нөөцийг эзэмших, ашиглалт явуулах эрх, чиг үүргийг тодорхойлсон тусгайлсан горимыг үндсэн хоёр аргаар тогтоож өгдөг.
 - Тухайн муж болон улс нь ашиглалт явуулах том хэмжээний эрдэс баялгийн ордод тэрхүү эрдэс баялгийг хэн түрүүлж хайгуул хийж илрүүлэн нөөц тогтоосон байна, тэр этгээдэд өмчлөх эрх олгож, ашиглалт явуулах баталгаа өгдөг байна. Төрийн зүгээс ийнхүү хайгуул хийж, олж тогтоосон нөөцийг олборлох эрхийг хэрхэн олгох, ямар журмаар ашиглуулах нөхцөлийг урьдчилан тодорхойлсон байдаг. Эрдэс баялгийн нөөцийг олж илрүүлэх болон

түүний дараа төрөөс баримтлах бодлого, үйл ажиллагааны горимыг ийнхүү тогтоох нь хайгуулын үе шатанд болон түүний дараа олборлох эрх эзэмшигчийг шилж сонгох үйл ажиллагаанд төрийн зүгээс давуу эрхтэй оролцох байдлыг хязгаарладгаараа онцлогтой.

- Төрийн зүгээс уул уурхайн үйл ажиллагаа эрхлэх горим болон түүний эрх зүйн зохицуулалтын механизмуудыг хуулиар тогтоож, аль оновчтойг нь хэрэглэх эрх мэдэлтэй байх зарчим байна. Үүнийг төрийн “бие даасан эрх хэмжээ” гэж нэрлэх бөгөөд жишээ нь, газрын тосны хайгуулын шатанд төрийн эрх бүхий байгууллагын зүгээс хайгуулын ажлыг гүйцэтгэх эрх авсан этгээдийн үйл ажиллагааны явц байдалд хяналт тавих, ажиглалт явуулах, байгалийн эрдэс баялгийн нөөцийг аль болох бүрэн хэмжээнд тогтооход нь дэмжлэг үзүүлэх зэргээр оролцдог байна.
- Исламын бүсэд баримтлах чиг хандлага **/The Islamic perspectives/**. Энэ бүсийн орнуудад бизнес, худалдаа-арилжааг дэмжих болон гэрээ хэлэлцээрт чөлөөтэй оролцох, газар болон хөдлөх хөрөнгийн хувийн өмчийн эрхийг хамгаалахыг дэмжсэн агуулгыг баримталдаг хуулийн зохицуулалттай. Коран судрын агуулгад гэрээ бол улсын, хувийн салбар, албан тушаалтнуудыг оролцуулаад гэрээнд оролцогч талуудын аль алиныг төлөөлөх, талуудын харилцан итгэл хүлээсэн байх үзэл санааг агуулсан байхыг тусгасан байдаг. Ашигт малтмалын өмчлөлийн эрх зүйн харилцаанд шариатын хууль-номлолыг үндэс болгодог.

Дэлхийн ихэнх улс орны хувьд байгалийн баялаг, ашигт малтмалын нөөцийг тухайн улсын нэрийн өмнөөс өмчлөгч этгээд хэн байх, хэрхэн өмчлүүлэх, түүгээр дамжуулан ашигт малтмалыг олборлуулах, ашиглуулах, хуульчлан тогтоосон горимыг зөрчсөн тохиолдолд буруутай этгээдэд хариуцлага тооцох, ашигт малтмал ашиглах эрхийг нь дуусгавар болгох, шилжүүлэх, ашигт малтмалын нөөцийг ашиглах этгээдээс ашигт малтмал ашигласны төлбөрийг улсын орлогод авах, уг орлогын удирдлагыг хэрэгжүүлэх зэрэг асуудлуудыг Үндсэн хуулиараа зохицуулсан байдаг байна.

Нийт 152 орны Үндсэн хуулийн хүрээнд энэ чиглэлээр хийсэн харьцуулсан судалгаанаас үзэхэд:³⁶⁹

- Хуучин социалист орнууд, мөн Энэтхэг, Мексик, Перу, Габон зэрэг зах зээлийн эдийн засагт шилжсэн орнуудын хувьд тодорхой нэр төрлийн эрдэс баялгийн нөөцийг улсын өмчлөл, мэдэлд байлгах харилцааг Үндсэн хуулиараа хуульчлан тогтоосон байдаг. Харин ашигт малтмалын тодорхой төрлүүдийг улсын өмчлөлд үе уламжлан байлгах асуудлыг салбар хуулиуд болон гүйцэтгэх засаглалын байгууллагаас гаргасан эрх зүйн баримт бичиг, тогтоол шийдвэрээр зохицуулсан байдаг байна.
- Зарим эрдэс баялгийн нөөцийг өмчлүүлэх эрхийг Үндсэн хуульдаа хүлээн зөвшөөрсөн байна. Хэрэв хувийн өмчлөлд байгаа ашигт малтмалын нөөцийг улсын өмчлөл, мэдэлд шилжүүлэн авсан бол түүний төлөө нөхөн олговор олгож байх тухай ерөнхий нөхцөлийг судалгаанд хамрагдсан 152 орны 93 улс нь Үндсэн хуульдаа тусгасан байна.

1.1. Эрдсийн гэрээний төрлүүд

Эрдсийн салбарт гэрээ байгуулах хоёр үндсэн арга байдаг: хоёр талын хэлэлцээр, сонгон шалгаруулалт. Хэлэлцээрийн үед гадаадын нефтийн компани (ГНК) нь хайх, олборлох, эрдсийг экспортлох концессыг авахын төлөө тухайн улсын засгийн газарт

³⁶⁹ Elliff v. Texon Drilling Co., 146 Tex.575, page 582

хандаж хэлэлцээрт ордог. Компаний зүгээс засгийн газарт тодорхой хэмжээний роялти төлбөр хийснээр гэрээг авдаг уламжлал тогтсон. Ийм гэрээ нь хэтэрхий нэг талыг барьсан, компанид илүү ашигтай байдаг. Учир нь компани эрдэс баялаг болон үйлдвэрлэлийн түвшинг хянах боломжтой, өргөн эрхтэй байдаг. Энэхүү тэнцүү бус байдал нь засгийн газарт мэдээлэл дутмаг байх, мөн эрэл хайгуул явуулах санхүүжилт олоход бэрхшээлтэй байдлаас үүдэлтэй байдаг.

Ихэвчлэн засгийн газрыг төлөөлж үндэсний нефтийн компани (ҮНК) хэлэлцээрт оролцдог. Энд гурван шалтгаан байдаг. 1-рт, ҮНК-иуд нь засгийн газрыг бодвол баялгийн орд, уг ашигт малтмалд ямар технологи илүү тохиромжтой, гадаадын компанийн ажлын чадамжийн талаар илүү сайн мэдээлэлтэй байдаг. 2-рт, ҮНК нь засгийн газрыг бодвол улстөрөөс арай бага хамааралтай байдаг. 3-рт, ҮНК нь дотооддоо бүхий л эрэл хайгуул, олборлолтын ажлыг зохицуулж байдаг тул эдгээрт дотоодын компаниудыг татан оролцуулж, тэдний мэдлэг чадварыг дээшлүүлэх боломжоор хангах чадвартай байдаг.

Сонгон шалгаруулалтаар гэрээ байгуулахын тулд тодорхой стандартыг хангасан байх шаардлагатай. Сонгон шалгаруулалтын нөхцөл нь хуулийн хүрээнд роялти болон шагналын (бонус) төлбөрт голчлон тулгуурласан байдаг. Ялгавартай сонгон шалгаруулалтын үед засгийн газар шийдвэр гаргахдаа тодорхой ялгавар гаргах боломжтой. Үүний нэг хэлбэр нь үйлдвэрлэлийн тусгай зөвшөөрөл юм.

Газрын тосны хувьд гэрээний 4 үндсэн төрөл байдаг: концесс, БХГ (Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ), үйлчилгээний гэрээ, хамтарсан үйлдвэр г.м. Тодорхой нэг зорилгоор эдгээр төрлүүдийн алийг нь ч хэрэглэж болно. Ялгаа нь гэвэл, гадаадын компанид олгож байгаа хяналтын түвшин ямар байна вэ? нөхөн олговрыг хэрхэн зохицуулах вэ? ҮНК-ийн оролцооны түвшин хэр байна вэ? гэдэгт байдаг.

Ойрх Дорнодын туршлагаас үзэхэд, сонгодог концессын гэрээ нь 3 зүйлээр тодорхойлогдоно. 1-рт, гадаадын компанид олборлох эрхийг зөвхөн зэлүүд нутагт, заримдаа улсыг бүхлээр нь өгсөн. 2-рт, гэрээг урт хугацаатай байгуулсан. 3-рт, гадаадын компани аль эрдсийг, хэзээ, хэрхэн олборлох талаар бүрэн эрхтэй байсан. Үйлдвэрлэл явуулах үүрэг хүлээгээгүй. Тиймээс газрын тосны үнэ унасан үед гадаадын компани ямар нэгэн торгууль хүлээхгүйгээр үйлдвэрлэлээ бууруулах боломжтой байсан. Эзэн улс бүтээгдэхүүнд суурилсан төлбөр авахаас өөр дорвитой эрх эдэлдэггүй байсан.

Орчин үеийн концесс, тусгай зөвшөөрлийн гэрээний суурийг Оман (1967), Абу Даби (1974)-гийн концессын гэрээнүүд тавьсан. Тэдгээрт гадаадын компанид эрэл хайгуул, олборлолт, экспортын онцгой эрхүүд байгаа ч гэрээний хугацааг багасгасан, ажиллах үүрэг хүлээсэн, эрхээсээ татгалзах болзол, илүү өндөр роялти болон урамшууллын заалтууд туссан байна. Мөн төр буюу ҮНК хамтарсан үйлдвэрийн бүрэлдэхүүнд багтах нь ердийн зүйл болжээ. Шинэчилсэн концессын гэрээ нь 3 чухал асуултад чиглэсэн. Гадаадын компанид хэр их эрх өгсөн бэ? Орлогыг хэрхэн хувааж байна вэ? Гадаадын компани улсын хэрэгт хэр оролцож байна вэ?

Концесс, БХГ хоёрын үндсэн ялгаа нь эрдсийн өмчлөлд байдаг. Концессын үед бүх түүхий нефть ГНК-ийн бүрэн мэдэлд байдаг бол, БХГ-ний үед эзэн улсын өмчлөлд байх ба ГНК-д оногдох түүхий нефтийн эрхийг түүний эрсдэл үүрч, үйлчилгээ үзүүлсний төлөөх нөхөн олговор буюу шан гэж ойлгож болно. БХГ нь Индонезээс Египет, Ливи, Алжир зэрэг Африк, Ази, Ойрх Дорнод, Өмнөд болон Төв Америкийн газрын тос олборлогч бусад улсуудад түгэн дэлгэрсэн бөгөөд ялангуяа хуучин ЗХУ болон Каспийн бүс нутагт илүү тархжээ.

Үйлчилгээний гэрээ нь ерөнхийдөө БХГ-тэй төстэй боловч цэвэр үйлчилгээний гэрээ нь бага зэрэг ялгаатай. ГНК нь хайгуул, олборлолтын эрсдэл үүрэгчийн хувиар тохирсон

тогтмол хөлс буюу өөр төрлийн нөхөн олговор авдаг. Гэрээний нэр хэлж байгаа шиг ГНК нь үйлчилгээ үзүүлж, туршлага (ноу-хау) нийлүүлдэг. Гэхдээ тэрээр бүтээгдэхүүнд хувь эзэмшдэггүй. Эрсдэл үүрч үйлчилгээ үзүүлдэг учраас сүүлийн үед иймэрхүү төрлийн гэрээг “эрсдэл-үйлчилгээний гэрээ” гэж нэрлэдэг болсон. Ийм гэрээг анх Мексик (1950) хэрэглэсэн боловч 1960-аад оны сүүлээр ихэд дэлгэрч Иран, Иракт олон гэрээ байгуулагджээ. Энэхүү хоёр гэрээний ялгаатай тал нь гэрээлэгч хөлс авдагт, үйл ажиллагаанд хяналт тавьдагт байдаг.

Хамтарсан үйлдвэр байгуулсан нөхцөлд ГНК, төр (эсхүл түүний аль нэг агентлаг) хоёул нефть олборлох үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцож, тохирсон хувиар бүтээгдэхүүнд өмчлөх эрх эдэлнэ. Иймээс төр нь роялти, татвар, ашигт газрын тосноос гадна цэвэр ашгаас хувь хүртдэг. Гэвч энэхүү ашиг нь зардалтай. Учир нь төр олборлолт, үйл ажиллагааны зардлын ногдох хувийг хариуцдаг. Түүнчлэн, ГНК нь борлуулалт эхэлтэл хайгуулын бүхий л шатанд төрийн хувьцааны оролцоог дааж явдаг. Хамтарсан үйлдвэр нь хувьцаат компанийн болон гэрээт гэсэн хоёр хэлбэртэй байдаг. Хувьцаат компанийн хувьд талууд тодорхой хувьцаа эзэмшинэ. Гэрээт үйлдвэрийн хувьд талууд үйл ажиллагааны гэрээ байгуулах ба бүтээгдэхүүний тодорхой хувь эзэмшдэг. Анхны хамтарсан үйлдвэрүүд 50:50 хувьцааны харьцаатай байсан бол Ливи (1973) улсын Occidental компанитай байгуулсан гэрээнээс хойш төр (засгийн газар) хамтарсан үйлдвэрийн 51% буюу түүнээс дээш хувийг эзэмших болсон.

1.2. Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ³⁷⁰

Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ (БХГ) нь газрын тосны хайгуул, олборлолтын явцад хамгийн түгээмэл хэрэглэгддэг гэрээний хэлбэр юм. БХГ-ний талууд нь нэг талаас ашигт малтмалын өмчлөгч болох төр, нөгөө талаас хайгуулын болон олборлолтын үйл ажиллагаанд техникийн болон санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэх гадаадын нефтийн компани (ГНК) байдаг. Төрийг ихэвчлэн засгийн газар юмуу, эсхүл үндэсний нефтийн компани (ҮНК) гэх мэт түүний аль нэг агентлаг төлөөлдөг. ГНК нь эрсдэл хүлээж, үйлчилгээ үзүүлснийхээ шанд гаргасан нефтийн бүтээгдэхүүний тодорхой ногдол хувийг эзэмших эрх эдэлдэг. Тэгэхдээ төр нь нефтийн бүтээгдэхүүний өмчлөгч хэвээр үлддэг. Төр буюу түүний төлөөлөл болсон ҮНК нь хайгуул болон олборлолтын шатанд төрөл бүрээр оролцох өргөн боломжтой байдаг. Түүнээс гадна БХГ байгуулахад ихэвчлэн хоёр талын төлөөлөл багтсан хамтын удирдах байгууллага байгуулдаг ба тэр нь үйл ажиллагааг хянаж, мониторинг хийж ажилладаг.

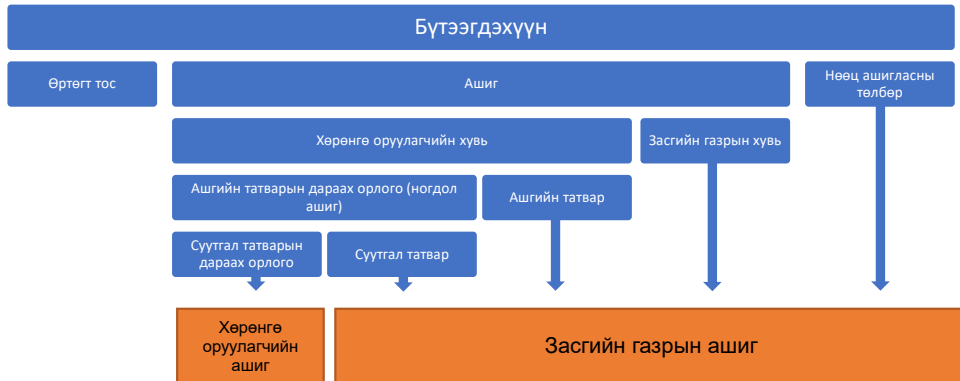
БХГ нь бусад гэрээнүүдээс хоёр зүйлээр ялгагддаг. Нэгдүгээрт, ГНК нь хайгуулын бүхий л эрсдлийг үүрдэг. Хэрэв нефть олдохгүй бол тэр ямар ч нөхөн төлбөр авахгүй. Хоёрдугаарт, төр нь эрдэс баялаг, уурхайн байгууламжийн аль алийг нь өмчилдөг. Суурь шинжийн БХГ байгуулсан үед 4 янзын үндсэн орлогоос ашиг олдог. Үүнд:

1. ГНК нь төрд олборлосон нийт бүтээгдэхүүнд ногдох ашигт малтмалын татвар (роялти) төлнө.
2. Ашигт малтмалын татварыг хассаны дараа нийт бүтээгдэхүүний тохирсон хувийг (жишээ нь, 40%) ГНК зардлаа нөхөх зориулалтаар захиран зарцуулах эрхтэй.
3. Ингээд үлдсэн бүтээгдэхүүнийг “ашигт газрын тос” гэх ба төр, ГНК хоёр тохирсон ёсоор (жишээ нь төр-65%, ГНК-35%) хувааж авдаг.
4. ГНК нь өөрт ногдох ашигт газрын тосондоо орлогын албан татвар төлнө. Өнгөрсөн хугацаанд БХГ маш их өөрчлөгдсөн бөгөөд өнөөдөр олон янзын хэлбэртэй болсон.

³⁷⁰ Алтан-Оч Г. “Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ: бүтээгдэхүүн хуваах зарчим, хуваарилалтын бүтэц” УИХТГ-ын Судалгааны төв, 2013 он, Судалгааны эмхэтгэл- боть 16

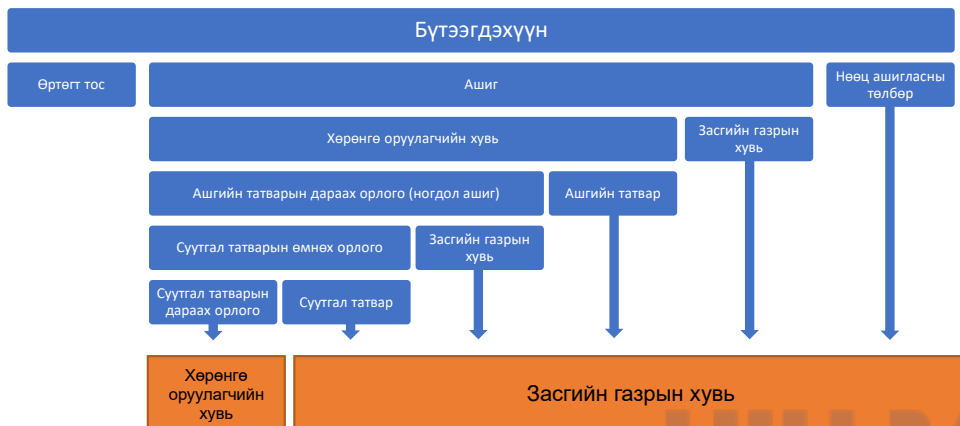
БХГ хүчин төгөлдөр болох хугацааг талууд гэрээ байгуулах өдөр, эсхүл газрын тосны хайгуулын тусгай зөвшөөрлийн хүчин төгөлдөр болох өдөр, эсхүл хайгуулын үе шат эхлэх өдрөөр авдаг.³⁷¹ БХГ нь ихэвчлэн хайгуул болон олборлолтын үе шатыг хамардаг байна.

Зураг 8. Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ

Эх сурвалж: ННФ, 2008

Зураг 9. Төрийн хувь эзэмшлийн оролцоотой бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ

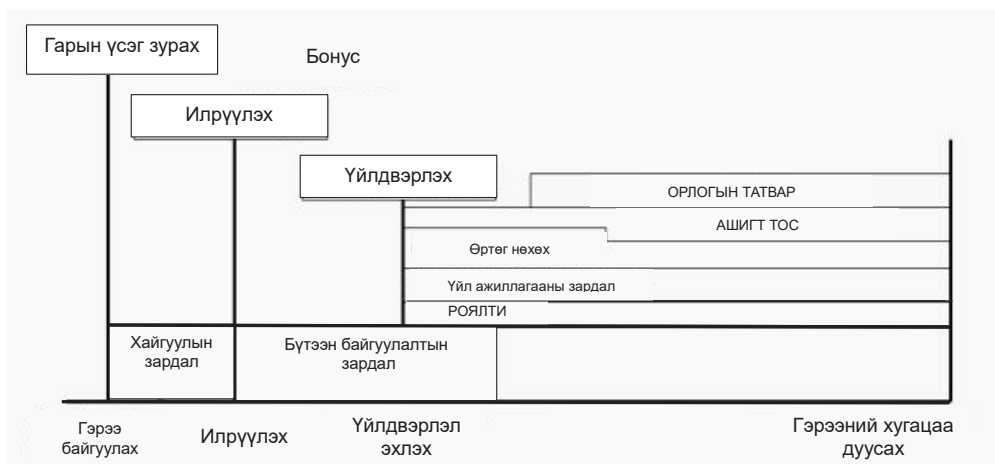

Эх сурвалж: ННФ, 2008

Бонусыг гэрээнд заасан хугацаанд төлдөг бол хайгуулын зардлыг гэрээнд гарын үсэг зурсны дараа гаргадаг. Ихэнх бүтээн байгуулалтын зардал үйлдвэрлэл эхлэхээс өмнө тодорхой хугацаанд гардаг боловч үйлдвэрлэл эхэлсний дараа үргэлжилж болно. Роялти, үйл ажиллагааны зардал, өртөг нөхөх, ашигт газрын тос нь үйлдвэрлэл явагдаж эхлэх үеэс тооцогдож, гэрээний хугацааг дуусах хүртэл үргэлжилнэ. Бүтээн байгуулалтын зардал их байдаг мөн эхэн үедээ татвар ногдох орлого” төдийлөн олдоггүй учир орлогын татварыг үйлдвэрлэл эхэлснээс хойш тооцож болдог. Орлогын татвар төлж эхэлмэгц гэрээний хугацааны туршид үргэлжилнэ.

³⁷¹ “Эрчим хүчний салбарын хөрөнгө оруулалтын гэрээнд хэрэглэх ерөнхий заалтуудын гарын авлага” Олон улсын эрчим хүчний тунхаг, Олон улсын эрчим хүчний агентлаг - “Handbook on General Provisions Applicable to Investment Agreements in the Energy Sector” International Energy Charter, International Energy Agency, 2017

Зураг 10. Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний мөнгөн урсгалын хугацаа

Эх сурвалж: <https://www.petroskills.com>

1.2.1. Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээнд хийсэн зарим дүн шинжилгээ³⁷²

Аливаа төслийн техник-эдийн засгийн үндэслэл (ТЭЗҮ)-д нөлөөлдөг гол хоёр үзүүлэлт бол дотоод өгөөжийн хувь (ДӨХ)³⁷³ болон өнөөгийн цэвэр үнэ цэнэ (ӨЦҮ)³⁷⁴ юм. ДӨХ нь оруулсан хөрөнгө оруулалтыг тухайн хувиар зээлсэн гэж үзвэл түүнийг нөхөх хувь хэмжээг илэрхийлнэ. Энэ нь өнөөгийн орлогын үнэ цэнийг өнөөгийн зардлын үнэ цэнэд харьцуулсан хорогдуулалтын хувьтай тэнцүү. ӨЦҮ нь өнөөгийн орлогын үнэ цэнээс өнөөгийн зардлын үнэ цэнийг хассан ялгавраас тодорхой хорогдуулалтын хувиар тооцсоныг хэлнэ.

Хэрэв ӨЦҮ сөрөг гарвал ДӨХ хорогдуулалтын хувиас бага болох ба уг төслийг ашиггүй гэж үзнэ. Хэрэв ӨЦҮ, ДӨХ хоёул эсрэгээр бол тэдгээрийн илүү сайн хувилбар байхаас үл хамааран үйлдвэрлэлийг зөвшөөрөх (ТЭЗҮ-г батлах) нь зүйн хэрэг.

Гэрээлэгч хоёр талын хоорондох ашгийн тосны харьцаанаас хамаарч ДӨХ, ӨЦҮ хэрхэн өөрчлөгдөхийг шинжлэх нь чухал ач холбогдолтой. Хэрэв ашгийн тосны харьцаа 60/40 байсныг 50/50, дараа нь 40/60 болгож үзэхэд, газрын тосны үнэ доод түвшинд байвал ДӨХ-ийн хэмжээ 25% байснаа 32 буюу 38 болж тус тус нэмэгдэнэ. Үүнтэй адилхан, хэрэв ГНК татвар төлөхөөр бол татварын чөлөөлөлт ДӨХ-ийг мэдэгдэхүйц нэмэгдэхэд хүргэж байна. Энэхүү нэмэгдэл нь газрын тосны үнэ нэмэгдэхэд улам өснө.

Роялтигийн өөрчлөлт мөн нөлөө үзүүлнэ. ГНК нь өндөр роялти төлөх тусам олборлолт эрт дуусахад (үнийг тогтмол гэж үзвэл) гайхаад байх зүйлгүй билээ. Гэхдээ шинжилгээнээс үзэхэд, баррель тосны үнэ 5 доллар (\$5bbl³⁷⁵)-оор өсөхөд (бусад бүх үзүүлэлтүүд тогтмол гэвэл) ДӨХ бараг хоёр дахин нэмэгдэж байхад роялтигийн төлбөрөөс үл харгалзан ӨЦҮ олон дахин өсөж байна. Эндээс роялти болон татварын хослол ДӨХ болон ӨЦҮ-д мэдэгдэхүйц нөлөө үзүүлдэг болох нь харагдана. Дахин тэмдэглэхэд, үнийн өсөлт ГНК-ийн ашгийг нэмэгдүүлэхэд голлох үүрэг гүйцэтгэхийн зэрэгцээ 3Г-ын орлогыг үлэмж нэмэгдүүлнэ. Мөн зардлын тосны бүрэн нөхөн олговрын

³⁷² Алтан-Оч Г. “Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ: бүтээгдэхүүн хуваах зарчим, хуваарилалтын бүтэц” УИХТГ-ын Судалгааны төв, 2013 он, Судалгааны эмхэтгэл- боть 16

³⁷³ IRR-Internal Rate of Return

³⁷⁴ NPV-Net Present Value

³⁷⁵ bbl-баррель тос

үед (зардлын тос 100%) дээрх хослолын нөлөө суларч байгааг харж болно. Энэхүү хослол нь бага үнийн түвшний үед үл мэдэгдэх нөлөө үзүүлж байснаа өндөр үнийн түвшинд ерөнхийдөө алга болж байна. Түүнчлэн бага үнийн түвшний үед зардлын тосны хэмжээ 40% байх нь зардлаа бүрэн нөхөхөд хангалтгүй гэдэг нь харагдсан.

Шинжилгээнээс үзэхэд, ГНК-ийн хувьд татвар төлөх нь роялтитай харьцуулбал ашиггүй байна. Дээрх хоёр үзүүлэлтийг харахад, 15%-ийн роялти төлөх нь 20%-ийн татвараас илүүтэй ДӨХ, ӨЦҮ-г бууруулж байна. Эндээс, ихэвчлэн хараалгаж байдаг роялти³⁷⁶ нь энэ дэлхийн хамгийн муу зүйл байх *албагүй* гэсэн дүгнэлт хийж болно.

ХОЁР. ГАЗРЫН ТОС ИМПОРТЛОГЧ ЗАРИМ ОРНЫ ГАЗРЫН ТОСНЫ БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ ЗОХИЦУУЛАЛТЫН БОДЛОГО

2.1. БНХАУ³⁷⁷

Хятад Улсын эдийн засгийн тогтвортой өсөлт болон үйлдвэржилтээс шалтгаалсан эрчим хүч, түүхий эдийн эрэлт хэрэгцээ өсөн нэмэгдсээр байна. Хүн ам хамгийн олонтой Хятад улс нь дэлхийн хамгийн том эрчим хүч хэрэглэгч, мөн газрын тос хэрэглэгч тэргүүлэгч орнуудын нэг болсон байна. Өөрчлөлт, шинэчлэлтийн бодлогыг хэрэгжүүлсэн сүүлийн 30-аад жилийн турш Хятадын ДНБ жилд дунджаар 10 орчим хувиар тогтмол өсч, газрын тосны хэрэглээ нь жилд дунджаар 7,5 хувиар нэмэгдсээр иржээ.

Хятад Улс нь Ойрх Дорнод, ОХУ, Казахстан, Зүүн Африк болон Өмнөд Америкаас газрын тос импортолж байна. Түүнчлэн 2009 оноос эхлэн Хятад Улс нь ОХУ, Казахстан, Бразил, Эквадор зэрэг улстай “Газрын тосоор өрийг солих” эрчим хүчний хамтын ажиллагааны хүрээнд олон төслүүдэд гарын үсэг зурсан бөгөөд энэ зарчмаар эрдэс баялгийн нөөц ихтэй орнуудын хувьд гадаадын хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлж, харин Хятад Улсын хувьд тогтвортой эрчим хүчээр хангагдаж ирсэн байна.

Газрын тос импортолох болон нөөцлөх ажиллагааны талаар:

Хятад Улсад газрын тос импортолдог таван том төрийн өмчит газрын тосны корпорац байдаг. Үүнд, “Хятадын газрын тос байгалийн хийн корпорац”, “Хятадын газрын тосны корпорац” болон “Хятадын далайн газрын тосны компани” зэрэг болно. Мөн 15 хувийн компанид түүхий газрын тос импортолох эрх олгосон байна.

Хятад Улсын газрын тосны импортын 90 гаруй хувийг далайн тээвэрлэлтээр импортолдог байна. Хятадын газрын тос дамжуулах хоолойгоор тээвэрлэлтийн үеийн хадгалалт нь 2-5 өдөр, төмөр замын тээвэрлэлтийн үеийн хадгалалт нь 7-15 өдөр, далайн тээвэрлэлтийн үеийн хадгалалт нь 15-25 өдөр байна. Дэлхийн томоохон газрын тос импортлогч улсууд болох АНУ, Япон, Герман, Солонгос улсуудын газрын тосны нөөц нь тус тусдаа 158 өдөр, 161 өдөр, 127 өдөр, 74 өдөр байдаг.

Газрын тосны аюулгүй байдлыг хангах гол арга механизмын нэг нь улсын стратегийн газрын тосны нөөцийн системийг байгуулах явдал юм. Хятад Улсын хувьд газрын тосны нөөцийн байгууламж харьцангуй сүүлд хөгжиж эхэлсэн бөгөөд газрын тосны нөөцийн төгс төгөлдөр арга механизмгүй хэдий ч, Улсын төлөвлөгөөний яамнаас газрын тосны тоног төхөөрөмжийн барилга байгууламжийг сайжруулах ажлыг ихээхэн хийсэн байна.

Хятад Улсын тооцоолж буйгаар 2020 онд стратегийн газрын тосны нөөцийн барилга байгууламжийн ажил бүрэн дууссанаар 90 өдрийн нөөцтэй болох аж.

³⁷⁶ Ашигт ажиллагаанаас үл хамааран төлдөг учраас ихэнхдээ компаниуд өширхдэг

³⁷⁷ Байгалмаа Д., Гэрэл Г., Ч.Онончимэг, “Газрын тосны хэмжээ болон газрын тосны бүтээгдэхүүн импортолж буй орнуудын гадаад худалдааны бодлого, арга хэмжээ”, УИХТГ-ын Судалгааны төв, 2013 он, Судалгааны эмхэтгэл- боть 15

Хятад Улсын газрын тосны холбогдох хууль журмуудаас дурдвал:

- БНХАУ-ын газрын тосны үйлдвэрийн салбарын далайд газрын тосны ажлын аюулгүй байдлыг хангах журам;
- Газрын тосны үйлдвэрлэл эрхэлдэг улсын хөрөнгийн менежментийн түр журам;
- БНХАУ-ын газрын тос, байгалийн хийн дамжуулах хоолойг хамгаалах тухай хууль.

Эдгээр хуулиудаас газрын тос болон хийн тээвэрлэлтийн салбартай холбоотой хууль нь 2010 оны 6 сарын 25-нд батлагдсан “БНХАУ-ын газрын тос, байгалийн хийн дамжуулах хоолойг хамгаалах тухай хууль” юм.

Газрын тосны гадаад худалдааны бодлого:

БНХАУ нь 2001 онд ДХБ-ын гишүүнээр элсэхдээ авсан амлалтаар тус улсын газрын тосны импортыг улс хариуцах, бөгөөд мөн тодорхой хэмжээнд хувийн хэвшилд худалдаа эрхлэхийг зөвшөөрсөн байна. Улсын худалдаанд газрын тосны импортын хэмжээнд хязгаар тогтоодоггүй, эрх бүхий компани сайн дурын үндсэн дээр газрын тос импортлох зөвшөөрөл авна.

Одоогийн байдлаар газрын тосны худалдаа хийх зөвшөөрөл бүхий дараах улсын компаниуд үйл ажиллагаа явуулж байна. Үүнд:

- Хятадын олон улсын газрын тос химийн хамтарсан компани;
- Хятадын хамтарсан газрын тосны ХХК;
- Хятадын Химийн аж үйлдвэрийн экспорт, импортын ерөнхий компани;
- Жухай Жэньрун компани;
- Хятадын далайн газрын тосны корпорац болон Синопек компанийн хамтарсан олон улсын худалдааны компани.

Үүнээс гадна онгоцны түлш импортолдог Хятадын агаарын тээврийн шатахуун, тослох материалын компани, түүнчлэн мазут импортолдог 60 гаруй аж ахуйн нэгж байна. Хятад Улс ДХБ-д элсэн орохдоо авсан амлалтын дагуу хувийн хэвшилд тодорхой хэмжээний газрын тосны импорт эрхлэхийг зөвшөөрдөг. ДХБ-д элсэн орсон эхний жил буюу 2001 онд хувийн хэвшлийн аж ахуйн нэгжүүд түүхий газрын тос 7,2 сая тонн, боловсруулсан газрын тос 4 сая тонныг тус тус импортолсон бол дараа нь жилд дунджаар 15 хувиар өсч байгаад 2011 оноос эхлэн боловсруулсан газрын тосны импортын хэмжээ эрс нэмэгдсэн байна.

Одоогийн байдлаар Хятад Улсын газрын тосны хэрэглээ 50 хувь нь импортоос шалтгаалж байгаа бөгөөд цаашид энэхүү хамаарал улам нэмэгдэж 2030 он гэхэд 80 хувьд хүрнэ гэсэн тооцоог мэргэжилтнүүд гаргасан байна.

Хятад Улс газрын тосны импортын хувьд “гадагш гарах” бодлогыг дэмжиж, мөн импортын төрлийг олшруулахад анхаарч байна. Сүүлийн жилүүдэд Хятадын газрын тосны аж ахуйн нэгжүүд гадаадад хөрөнгө оруулалт хийх явдал эрс нэмэгдсэн байна. Түүнчлэн түүхий газрын тос импортлох бус нутаг, улс орны тоог нэмэгдүүлэх, түүхий газрын тосны нэр төрөл, худалдааны төрлийг нэмэгдүүлэх, мөн тээвэрлэлтийн хэлбэрийг олон болгох асуудлуудыг чухалчилж байна.

Хятад Улс газрын тос импортлогч гол орны хувьд газрын тосны үнийн зохицуулалтад илүү нөлөөтэй оролцох сонирхолтой байна. Булангийн орнуудад үүсээд буй нөхцөл байдлаас шалтгаалан Хятад Улс өөрийн дотоодын хэрэгцээгээ хангахын тулд бусад эх үүсвэрийг хайж байгаагийн нэг нь Ойрх Дорнодын улс орнууд, түүний дотор Иранаас авах газрын тосны хэмжээгээ улам нэмэгдүүлэх сонирхолтой байна.³⁷⁸

³⁷⁸ Мөн тэнд

2.2. Швейцар Улс³⁷⁹

Швейцар Улс нь газрын тосны бүтээгдэхүүний 60 гаруй хувийг, газрын тосны ордгүй тул түүхий нефтийг 100 хувь импортоор авдаг.

Тус улс нь газрын тосны импортын ихэнх эх үүсвэрээ хуучнаар Зүүн Европ буюу ЗХУ-ын харьяа орнуудаас буюу Казахстан 41%, Азербайжан 22%, Алжир 20%-ийг, Нигерээс 6%-ийг тус тус импортолсон байна. 2008 оноос өмнө ихэнх газрын тосны бүтээгдэхүүнээ Ливи Улсаас импортолдог байсан ба нийлүүлэлтийн эх үүсвэрийг төрөлжүүлэх оролдлого хийснээс хойш тус улсаас импортлох хэмжээ харьцангуй багассан.

Швейцарын газрын тосны импортын хувьд төрийн хувь оролцоогүй, хувийн компаниуд байдаг ба сүүлийн жилүүдэд импортлогч компаниудын тоо буурч, 1990 онд 88 импортлогч компани байсан бол 2011 онд 60 компани болсон байна.

Үүний дотор 7 томоохон импортлогч /BP Switzerland, Total Suisse, ESSO Schweiz GmbH, Shell, Tamoil, Eni Suisse and Petrolus/ байгаа ба нийт импортын 70% орчмыг худалдан авч нийлүүлдэг.

Газрын тосны импортын эрх зүйн зохицуулалт

Эдийн Засгийн харилцаа холбооны яамны тэргүүн газрын тос импортлогчдыг зах зээлд үнэт цаас гаргах зөвшөөрөл олгодог ба доорх эрх зүйн баримт бичгийн хүрээнд бүх газрын тос импортлогчид тодорхой хэмжээний үнэт цаас эзэмшиж, үүний дагуу импорт, борлуулалт хийх хувь хэмжээ нь тогтдог.

- Үндэсний эдийн засгийн ханган нийлүүлэлтийн баримт бичиг /1982/
- Хувьцаа эзэмшигчдийн үндсэн зарчим /1983 оны 6 сарын 6-ны өдрийн 531.211 тоот захирамжаар батлагдаж, 2006 онд өөрчлөлт оруулсан/
- Газрын тосны зайлшгүй биелүүлэх үүрэг бүхий үнэт цаас³⁸⁰ гаргах журам /1983 оны 6 сарын 6-ний өдрийн 531.215.41 тоот захирамжаар батлагдаж, 2011 онд өөрчлөлт оруулсан/

Үнэт цаас эзэмших үүрэг нь бензин, дизель, халаалтын тосонд 4-5 сар, тийрэлтэт түлшинд 3 сарын нөөцтэй байх ба энэ хэмжээг тогтоохдоо импортын 3 жилийн дунджид үндэслэн Эдийн засгийн харилцаа холбооны яамны удирдамжаар тогтооно.

Бүх газрын тос импортлогчдыг хувьцаа эзэмшигчдийн байгууллага-CARBURA-ын гишүүн болохыг шаарддаг ба энэ байгууллага нь импортлогч болон бусад хувьцаа эзэмшигчдийн облигация хэрэгжүүлэхэд нь зохицуулалтыг хийдэг. Мөн импортын зөвшөөрөл олгоход санал өгөх, баталгааны санг удирдах, хувьцаа эзэмшигчдэд нөхөн төлбөр төлөх, статистик мэдээлэл цуглуулах зэрэг үүрэгтэй.

Татвар ба үнэ тогтох механизм

Газрын тосны зах зээл нь нээлттэй өрсөлдөөнтэй ба 2011 оны байдлаар шатахууны жижиглэнгийн борлуулалтын 19 компанийн 3626 шатахуун түгээгүүр ажиллаж байна. Газрын тосны бүтээгдэхүүний зах зээлийн үнийг чөлөөт механизмаар зохицуулдаг.

Бөөний болон жижиглэнгийн үнэ тогтохдоо биржийн үнэ, валютын ханш, дэлхийн зах зээлийн өнөөгийн нөхцөл байдал, ирээдүйн чиг хандлага зэрэг нь нөлөөлдөг.

Засгийн газрын оролцоо нь онцгой албан татвар, нэмэгдсэн өртгийн албан татвар тогтоохоор хязгаарлагддаг ба нэмэлтээр, Баталгааны сан /Эрчим хүчний сан/-д нөөцийн

³⁷⁹ Олон Улсын Эрчим Хүчний Агентлагийн тайлан, 2012 он

³⁸⁰ Compulsory stock нь шатахууны нөөцийн байх ёстой хамгийн доод хэмжээ бөгөөд энэ нь нийлүүлэлтийн тасалдал, хомстлын эсрэг авч байгаа арга хэмжээ юм.

сан бүрдүүлэх зорилгоор газрын тосны импортод түвшин тогтоодог. 2011 оны II улирлын байдлаар, этилгүй бензин болон автомат дизелийн үнийн 50% орчим нь, хөнгөн түлшний үнийн 17%-д нь татварын хувь хэмжээ эзэлж байна.

Швейцарт этилгүй бензины үнэ зэргэлдээх орнуудтай харьцуулахад харьцангуй хямд байдаг. Тухайлбал, 2011 оны II улирлын байдлаар, Швейцарт 1 литр бензин 2.061 ам.доллар байхад Франц 2.195 ам.доллар, Итали 2.217 ам.доллар, Герман 2.255 ам.долларын үнэтэй байна.

Газрын тосны ханган нийлүүлэлтийн дэд бүтэц

Боловсруулалт: Швейцар Улсад түүхий нефтийг цэвэршүүлэх өдөрт 125 мянган баррелийн хүчин чадалтай хоёр боловсруулах үйлдвэр байдаг.

1/ Petrolus Refining-ийн удирдлагад байдаг Cressier боловсруулах үйлдвэр нь өдөрт 68 мянган баррелийн хүчин чадалтай, түүхий нефтээ Францын өмнөх хэсэгт байрлах Fos-sur-Mer дэх далайн эргийн зогсоолоос SPSE дамжуулах хоолойгоор авдаг.

2/ Tamoil-ын удирдлагад байдаг Collombey боловсруулах үйлдвэр нь өдөрт 57 мянган хүчин чадалтай, түүхий эдийг Италийн Генуя далайн боомтоос Альпийн уулзварын дамжуулах хоолойгоор дамжуулан авдаг. Эдгээр үйлдвэрлэгчид нь газрын тосны дотоодын хэрэглээний 40 орчим хувийг нийлүүлдэг бол үлдсэнийг нь импортоор хангадаг.

Далайн боомт, дамжуулалтын хоолой:

Түүхий нефть болон газрын тосны бүтээгдэхүүний импорт нь дамжуулах хоолой, төмөр зам, Рейн мөрний ачааны онгоц зэргээр тээвэрлэдэг ба нийт газрын тосны импортын 43%-ийг дамжуулах хоолойгоор авдаг. Швейцарт газрын тосны бүтээгдэхүүний 1 дамжуулах хоолой, түүхий нефтийн 2 дамжуулах хоолой байдаг.

- SAPPRO дамжуулах хоолой нь өдөрт 30.3 мянган баррель /1 жилд 1,5 сая тонн/ орчим хүчин чадлын зөвшөөрөлтэй, Францын SPMR дамжуулах хоолойтой холбогдож, дизель, халаалтын тос, керосиныг Женев дэх шатахуун хадгалах сав руу нийлүүлдэг. Швейцарын газар нутаг дээрх энэхүү хоолойн урт 12 км.
- Түүхий нефтийн Oleoduc du Rhone хоолой нь Италийн Генуя хотоос тус улсын Collombey боловсруулах үйлдвэрт нийлүүлэхдээ ойролцоогоор өдөрт 61 мянган баррелийн хүчин чадалтай буюу жилд 3 сая тонныг нийлүүлэх боломжтой.
- SPSE дамжуулах хоолой нь жилд өдөрт 91 мянган баррелийн хүчин чадалтай, жилд 4.5 сая тонн түүхий нефтийг нийлүүлэх боломжтой.

Швейцар Улс нь далайн боомтгүй боловч Рейн мөрөнг ашиглан Базель хотод 3 боомтыг бий болгосон. Эдгээр зогсоолуудыг 4 томоохон хувийн компаниуд эзэмшиж, жилд 2.5 сая тонн газрын тосны бүтээгдэхүүн тээвэрлэдэг.

Газрын тосны хадгалалт хүчин чадал

Швейцар Улс нь нийт 49.7 сая баррель /7.9 сая м³-ийн хадгалалтын хүчин чадалтай, 72 ил шатахуун нөөцлөх савнаас улс орон даяар түгээдэг ба эдгээрийн ихэнх нь Женев, Констанс нуурын хооронд хүн амын нягтрал ихтэй хэсэгт байрладаг. Газрын тосны хэрэгцээ багасахаас гадна заавал байлгах нөөцийн түвшин буурч байгаатай холбоотойгоор сүүлийн 15 жилийн хугацаанд хадгалалтын хэмжээ буурах хандлагатай байна.

Швейцарт газрын тосны төрийн өмчлөлгүй учраас шатахууны нөөцлөлт нь нийлүүлэлтийн циклийг хангах үүрэгтэй. Харин боловсруулах үйлдвэрлэгчид түүхий нефтийг түүхий эдийн зорилгоор нөөцөлдөг тул заавал байлгах доод хэмжээг тогтоодоггүй.

Олон улсын эрчим хүчний агентлаг /IEA/-ийн гишүүн орнууд нь эрчим хүчний бодлогын зөвлөгөөг авахаас гадна хамгийн багадаа 90 хоногийн нөөцтэй байх үүрэг хүлээдэг. Үүнийг хувьцаа эзэмшигчийн облигациар зохицуулдаг бөгөөд тус агентлагийн мэдэгдсэнээр, Швейцар нь үүргийн доод хэмжээг 2006 оноос хойш байнга хангасаар ирсэн ба газрын тосны нийт нөөц нь 144-160 өдрийн хэрэглээтэй тэнцэхээр байна.

Дээрх хэмжээнд нөөцийг барихдаа тус улс нь дотооддоо Газрын тосны зайлшгүй биелүүлэх үүрэг бүхий үнэт цаас гаргах журмаар зохицуулж ирсэн.

Цаашид дэлхий нийтийн жишгээр тус улсын газрын тосны хэрэглээ буурах хандлагатай байгаа бөгөөд мөн улсад хэрэгжиж байгаа “Шинэ эрчим хүчний бодлого” төслийн хүрээнд энэхүү бууралт нь бүр илүү хэмжээгээр буюу 2020 онд 18 хувиар, 2050 он гэхэд 74%-аар буурна гэж үзэж байна. Газрын тосны хэрэглээний бууралтын шалтгаан нь дэлхийн нийтээр хийн хэрэглээг түлхүү хэрэглэж байгаа, нөгөө талаар газрын тосны эрэлтийг хязгаарлах бодлоготой холбоотой гэж үздэг.

Газрын тосны нийлүүлэлт 6 сараас дээш хугацаагаар тасалдах тохиолдолд түүнээс гарах 2 дахь гарц нь эрэлтийг хязгаарлах явдал гэж үздэг ба Халаалтын тосны зохицуулалтын журам, Тээврийн хэрэгслийн шатахууныг нормчлох журам зэрэг эрх зүйн баримтуудаар хэм хэмжээг тогтоож өгсөн. Швейцар Улсад нийлүүлэлтийн хомстлоос сэргийлэх зорилгоор эрэлтийг хязгаарлах дараах бодлогуудыг авч хэрэгжүүлж байна. Үүнд:

➤ *Бензин болон дизелийн түлшинд нормчлол тогтоох*

Шатахууны хуваарилалтыг хийхдээ картын системээр түгээх ба 2 сар тутамд шинэчилж байдаг. Мужууд тус бүртээ машины дугаараар картжуулах ба тээврийн хэрэгслийн хэлбэрээр хэмжээг тогтооно. Карт нь хэрэглэгчдийн хооронд шилжүүлж ашиглах боломжтой.

➤ *Халаалтын тосонд хуваарилалт хийх*

Шилжүүлж ашиглах боломжгүй сертификат худалдан авсан, орон нутгаас зөвшөөрөгдсөн хэрэглэгчдэд энэ хуваарилалтын аргыг хэрэглэдэг. Хэмжээг нь тогтоохдоо өмнөх 2 жилийн хэрэглээний дунджид үндэслэн тогтооно. Эмнэлэг болон асрамжийн газруудад тусгайлсан нөхцөлтэй.

➤ *Тийрэлтэт түлшинд хуваарилалт хийх*

Энэ хуваарилалтын арга нь тийрэлтэт түлшний эрэлтийг бууруулах зорилгоор Швейцарын агаарын тээврийн тийрэлтэт түлшинд хязгаар тогтоодог. Ингэхдээ тодорхой агаарын шугамаар нь өмнөх сарын худалдан авалтын хэмжээнд нь үндэслэн шатахуун нийлүүлэхийг зөвшөөрдөг ба 1 сарын хугацаанд хүчинтэй байдаг.

➤ *Хөнгөн хязгаарлалтууд*

Үүнд хурдны хязгаарлалт хийх, Бямба гарагт тээврийн хэрэгслийн тэгш, сондгой дугаараар хөдөлгөөнд оролцохыг хориглох, албаны зориулалтад хөнгөн тэргийг ашиглах, тоог цөөрүүлэх зэрэг арга хэмжээнүүд нь шатахууны эрэлтийг хязгаарлахад тодорхой хувь нэмрээ оруулж байна. Түүнчлэн, холбогдох заавар журмын хүрээнд шатахуун нөөцлөх, шатахууны саваа дүүргэхийг хориглосон.

ГУРАВ. ГҮРЖ УЛСЫН ГАЗРЫН ТОСНЫ ХАРИЛЦААНЫ ЭРХ ЗҮЙН

ЗОХИЦУУЛАЛТ, ТУРШЛАГА

3.1. Гүрж Улсын эрчим хүчний салбарын тойм³⁸¹

Нийт анхдагч эрчим хүчний хангамж (TPES): 4.8 Mtoe* (байгалийн хий 41.7%, газрын тос 26.4%, усны эрчим хүч 17.7%, нүүрс 6.3%, био эрчим хүч, хаягдал 5.6%, газрын гүнийн дулааны эрчим хүч 0.4%, салхины эрчим хүч 0.2%, нарны эрчим хүч 0.1%);

Эрчим хүчний үйлдвэрлэл: 1.3 Mtoe (усны эрчим хүч 68.4%, био эрчим хүч, хаягдал 21.8%, нүүрс 4.5%, газрын тос 2.4%, газрын гүнийн дулааны эрчим хүч 1.4%, байгалийн хий 0.7%, салхины эрчим хүч 0.6%, нарны эрчим хүч 0.2%).

* Mtoe - Million tonnes of oil equivalent /Сая тонн газрын тосны эквивалент

Баруун Ази, Зүүн Европын уулзвар дээр байрладаг Гүрж Улс нь баруун талаараа Хар тэнгис, хойд хэсгээрээ ОХУ, урд хэсгээрээ Турк, Армени, зүүн өмнөд хэсгээрээ Азербайжантай хиллэдэг бөгөөд Европ, Азийг холбосон хамгийн дөт замд байрладаг. Тус улс нь 3.72 сая хүн амтай, 69 700 хавтгай дөрвөлжин км талбайтай. 2018 оны байдлаар нэг хүнд ногдох ДНБ 4068 доллартай тэнцэж байна. Гүрж Улс нь нэгдмэл улс бөгөөд 2017-2018 онуудад Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр 2024 оноос хугас ерөнхийлөгчийн засаглалаас парламентын засаглалд шилжих юм.

Тус улсын эдийн засгийн ерөнхий бодлого нь төрийн оролцоо, зохицуулалтыг бууруулах, өмч хувьчлал явуулах, тусгай зөвшөөрөл, татвар зэргийг багасгаж, хялбаршуулах, чөлөөт худалдааг дэмжих замаар либерал эдийн засгийн орчныг бүрдүүлэхэд чиглэж байна.

Гүрж Улс 1995 оноос хойш “Эрчим хүчний Хартийн гэрээ” (Energy Charter Treaty)-нд гарын үсэг зурж, 2000 онд Дэлхийн худалдааны байгууллагад гишүүнээр элссэн бөгөөд 2014 оны 6 дугаар сард Европын Холбоотой хамтран ажиллах гэрээ (Association Agreement)-нд гарын үсэг зурсан. Тус гэрээ нь Европын Холбооны чөлөөт худалдааны бүс (DCFTA)-ийг агуулдаг.

2016 оны 10 дугаар сард Гүрж Улсын Эрчим хүчний яам нь Эрчим хүчний хамтын ажиллагааны гэрээнд нэгдэн орох протоколд гарын үсэг зурсан бөгөөд энэхүү хэлэлцээрийг 2017 оны 4 дүгээр сард Гүрж Улсын Парламент баталжээ.

Гүрж Улсын дотоодын эрчим хүчний гол эх үүсвэр нь усан цахилгаан станц, био эрчим хүч байдаг тул Засгийн газраас шинэ усан цахилгаан станц барьж байгуулах, чулуужсан түлшний нийлүүлэлтийн эх үүсвэр болон тээврийн чиглэлийг төрөлжүүлэхэд хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтыг татан төвлөрүүлэхэд анхаарч ажиллаж байна.

Эрчим хүчний эрэлт болон нийлүүлэлт

Гүрж Улсын анхдагч эрчим хүчний хангамжид импорт давамгайлдаг. Дотоодын эрчим хүчний үйлдвэрлэл нь ихэвчлэн усан цахилгаан станц, биоэнерги, бага хэмжээний нүүрс, газрын тос, байгалийн хийн үйлдвэрлэлээс бүрдэнэ. 2018 онд хэрэглэсэн бараг бүх байгалийн хий, дотооддоо хэрэглэсэн нүүрсний 90 орчим хувийг импортолсон байна. Мөн газрын тосны хоёр боловсруулах үйлдвэр үйл ажиллагаагаа явуулж эхэлсэн ч

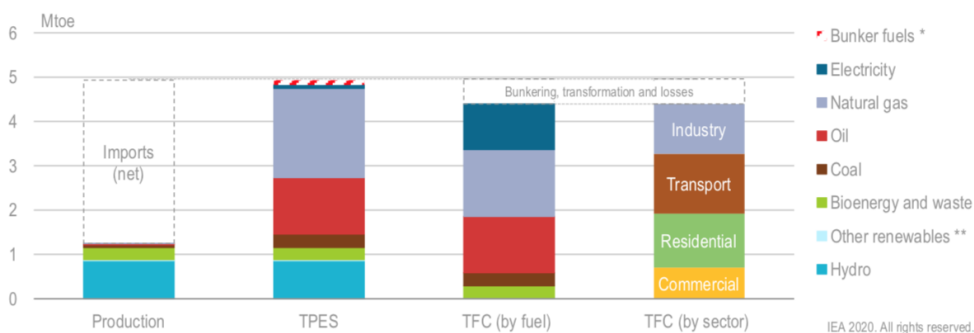
³⁸¹ 2018 оны байдлаар, Georgia 2020, Energy Policy Review, International Energy Agency, 2020
https://iea.blob.core.windows.net/assets/24da4104-6971-4cde-99d3-630f455ae2c3/Georgia_2020_Energy_Policy_Review.pdf хандсан 2021.09.29

одоогийн байдлаар газрын тосны бүтээгдэхүүнийг хангамж импортоос бүрэн хамаарч байна.

Гүрж Улсын тээврийн салбар нь 2018 онд хамгийн их эрчим хүч хэрэглэсэн салбар бөгөөд нийт эцсийн хэрэглээ (TFC)-ний 31%-ийг эзэлж, нийтийн аж ахуй, аж үйлдвэрийн салбар тус бүр 25%-иас дээш хувийг эзэлсэн бол үлдсэн хэсгийг төрийн болон арилжааны салбар бүрдүүлж байна.

Харин эцсийн хэрэглээний эрчим хүчний гол эх үүсвэр нь газрын тос, байгалийн хий байна. Газрын тосны бүтээгдэхүүнийг ихэвчлэн тээврийн салбарт ашигладаг бол байгалийн хийн хэрэглээ нь илүү өргөн хүрээтэй байх ба цахилгаан эрчим хүч (2018 оны нийт үйлдвэрлэлийн 17%)-ний үйлдвэрлэл, нийтийн аж ахуйн салбарт ашиглаж байна. Нийтийн аж ахуйн салбарт хэрэглэдэг эрчим хүчний хамгийн их хувийг байгалийн хий эзэлж байна.

Зураг 11. Эрчим хүчний үйлдвэрлэл, нийлүүлэлт ба хэрэглээ, төрлөөр, салбараар, 2018 он

Эх сурвалж: International Energy Agency

2019 онд батлагдсан “Гүрж Улсын 2020-2030 оны эрчим хүчний стратеги” нь газрын тос, байгалийн хийн салбарт хэд хэдэн тэргүүлэх чиглэлийг тусгасан болно.

Улс орны эрчим хүчний тэнцэлд дотоодын нөөцийн эзлэх хувийг нэмэгдүүлэх, эрчим хүчний аюулгүй байдлыг хангахын тулд одоо байгаа нөөц бололцоог үр ашигтай ашиглах, шинэ орд илрүүлэх. Үүний дагуу орчин үеийн арга, технологийг илүү өргөн хүрээнд ашиглах замаар одоогийн орд газруудад нээгдсэн нөөцийг ашиглах, хайгуул хийх, гүний өрөмдлөг хийх, мэргэшсэн үйлдвэрлэл явуулах замаар шинэ орд нээхэд онцгой ач холбогдол өгнө.

Дотоодын оюуны нөөц, хуримтлуулсан туршлагаа үр дүнтэй ашиглахын тулд улсаас үйл ажиллагааны гол асуудлыг шийдвэрлэхэд дотоодын мэргэжлийн нөөцийг оролцуулахад анхаарах бөгөөд энэ нь эргээд олон шинэ ажлын байр бий болгоно. Стратегийн зорилтуудыг шийдвэрлэхдээ улс орны амин чухал ашиг сонирхлыг харгалзана. (Лицензийн блокуудтай холбоотой гол асуудлуудыг одоогоор гадаадын мэргэжилтнүүд шийдэж байгаа бөгөөд тэдгээрийн гол зорилго нь орон нутгийн онцлог, ашиг сонирхлыг харгалзахаас илүүтэйгээр богино хугацаанд ашиг орлогоо нэмэгдүүлэхэд чиглэгдэж байна).

Гүйцэтгэгчид техникийн асуудлаар шийдвэр гаргах явцад одоогийн нарийн төвөгтэй, тэнцвэргүй горимыг өөрчлөх замаар хуулиар баталгаажсан төрийн эрхийг хангах. Үүний үр дүнд төр (өөрөөр хэлбэл, ГТБХА ба ГТБХК) нь зохих ёсоор нотлогдоогүй

гэрээлэгчдийн шийдвэрийг практикт хэрэгжүүлэхэд идэвхтэй оролцох (шаардлагатай бол зогсоох) боломжтой болно (ЭЗТХЯ, 2019).

3.2. Гүрж Улсын газрын тосны салбарын тойм³⁸²

Түүхий тосны үйлдвэрлэл: 0.03 метрик тонн (өдөрт 0.6 мянган баррель), 2008 оноос хойш 43.0%-иар буурсан

Газрын тосны бүтээгдэхүүний цэвэр импорт: 1.35 метрик тонн (өдөрт 27.0 мянган баррель) (импорт 1.45 метрик тонн, экспорт 0.10 метрик тонн)

Газрын тосны эзлэх хувь: дотоодын эрчим хүчний үйлдвэрлэлийн 2.4%, нийт анхдагч эрчим хүчний нийлүүлэлт (TPES)-ийн 26.4%, нийт эцсийн хэрэглээ (TFC)-ний 28.9%

Салбарын хэрэглээ*: 1.34 сая тонн (тээвэр 82.5%, аж үйлдвэрийн салбар 15.0%, нийтийн аж ахуйн салбар 1.3%, арилжааны салбар 1.0%, эрчим хүчний салбарын өөрийн хэрэглээ 0.1%)

Гүрж Улсын хувьд газрын тосны нийт эрчим хүчний хангамж дахь эзлэх хувь 2008 оноос хойш тогтвортой байсан бөгөөд 2018 оны байдлаар 26%-тай тэнцүү байна. Тус улсын газрын тос боловсруулах салбар төдийлөн сайн хөгжөөгүй бөгөөд боловсруулсан бүтээгдэхүүний импорт нь хангамжийн дийлэнх хувийг эзэлдэг.

Газрын тосны бүтээгдэхүүний импортын хараат байдал сүүлийн 10 жилийн хугацаанд 99%-тай байсан.

Газрын тосны бүтээгдэхүүний цэвэр импорт 2017 онд 1.4 сая тонн байсан бөгөөд 2008 оноос хойш 65%-иар өссөн байна. 2018 онд 1.3 сая тонн газрын тосны бүтээгдэхүүн хэрэглэсэн нь нийт эцсийн хэрэглээний 29%-ийг эзэлж байна.

Гүрж Улсад газрын тосны хэрэглээ 2008-2018 оны хооронд бараг 50%-иар өссөн бөгөөд энэ нь тээврийн салбараас гадна барилга, уул уурхайн үйлдвэрлэлийн хэрэглээ нэмэгдсэнтэй холбоотой байна. 2008 оны санхүүгийн хямралын дараа хэрэглээ богино хугацаанд буурсан боловч эдийн засаг сэргэсний дараа сэргэсэн байна. Сүүлийн үеийн хэлбэлзэл (2016 онд мэдэгдэхүйц өсч, 2017 онд буурсан) нь шатахууны үнийн өөрчлөлттэй холбоотой юм: шахсан байгалийн хийн үнэ 2016 онд өсч, хэрэглээ нь газрын тосны бүтээгдэхүүн рүү шилжсэн бол 2017 онд дизель болон бензиний үнэ хоёулаа өссөнөөр тэдгээрийн хэрэглээ багассан байна.

Дизель түлш нь 2018 онд ашигласан бүх газрын тосны бүтээгдэхүүний 41%-ийг эзэлдэг ба Гүрж Улсад хамгийн ихээр хэрэглэгддэг газрын тосны бүтээгдэхүүн юм. Харин тээврийн салбарт бензин 50% орчин хувийг эзэлж байгаа бол дизель түлш 40%-ийг эзэлж байна. Дизель түлшний зарим хэсгийг аж үйлдвэрийн салбарт ашиглаж байна.

Тээврийн салбар (ихэвчлэн авто тээвэр) нь өнөөг хүртэл Гүрж Улсын хамгийн том газрын тос хэрэглэдэг салбар хэвээр байгаа бөгөөд 2018 онд газрын тосны нийт хэрэглээний 83%-ийг эзэлж байна. Сүүлийн жилүүдэд аж үйлдвэрийн хэрэглээ тогтвортой хэвээр байгаа бөгөөд нийт газрын тосны бүтээгдэхүүний 14 орчим хувийг хэрэглэж байна. Худалдаа болон нийтийн аж ахуйн салбарууд үлдсэн хэсгийг нь хэрэглэж байгаа бол цахилгаан эрчим хүч үйлдвэрлэхэд газрын тос хэрэглэдэггүй байна.

Гүрж Улс нь бага хэмжээний түүхий тос хайх, олборлох (upstream) чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг бөгөөд 2019 оны байдлаар жилд 210 мянган тонн (кт/жил)

³⁸² Мөн тэнд

үйлдвэрлэх хүчин чадалтай хоёр боловсруулах үйлдвэртэй бөгөөд бага хэмжээний газрын тосны бүтээгдэхүүн экспортолдог.

Эрчим хүчний хамтын нийгэмлэг (Energy Community)-ийн гишүүний хувьд Гүрж Улс газрын тосны заавал байлгах нөөцийн хууль эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх үүргийг хүлээх бөгөөд холбогдох хууль тогтоомжийн төслийг боловсруулах, хэлэлцүүлэх шатанд байна.

Одоогийн байдлаар Гүрж Улсын газрын гадарга дээр газрын тосны 15, байгалийн хийн конденсатын 1 ордыг илрүүлж, боловсруулж байна. Эдгээр талбайгаас нийтдээ 28 сая гаруй тонн газрын тос, 3 тэрбум шоо метр байгалийн хий олборлосон байна.

3.2.1. Институциональ бүтэц

Эдийн засаг, тогтвортой хөгжлийн яам (ЭЗТХЯ) нь Гүрж Улсын газрын тосны үйлдвэрлэл, боловсруулалт, тээвэрлэлтийн бодлогын үндсэн чиглэлийг тодорхойлохоос гадна салбарын стратеги, урт хугацааны төлөвлөгөөг батална.

ЭЗТХЯ-ны дэргэдэх **Газрын тос, байгалийн хийн агентлаг (ГЗБХА)** нь 1999 онд Газрын тос болон байгалийн хийн тухай хуулиар байгуулагдсан, тухайн салбарын төрийн зохицуулалтыг хариуцна. Тус байгууллага нь ялгаварлан гадуурхахгүй байх үндсэн дээр зохих орчныг бүрдүүлж, сонгон шалгаруулалт (тендер)/дуудлага худалдаа зохион байгуулах, төрийн нэрийн өмнөөс тусгай лиценз олгох, хөрөнгө оруулагчидтай гэрээ байгуулах, лиценз, гэрээний үүргийн хэрэгжилтэд хяналт тавих үүрэгтэйгээс гадна дотооддоо үйлдвэрлэсэн түүхий тосыг хоолойгоор тээвэрлэх тарифыг тогтоодог.

Агентлаг нь дараах чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ:

- газрын тос, байгалийн хийн үйл ажиллагааны лицензийн талбайг тодорхойлж, санал болгох (сонгон шалгаруулалт, дуудлага худалдаа), гэрээний хэлбэрийг шийдэх;
- сонгон шалгаруулалт зарлах, ялагчийг сонгох, газрын тос, байгалийн хийн үйл ажиллагаа явуулах боломжит хөрөнгө оруулагчидтай хэлэлцээ хийх, гэрээ байгуулах;
- газрын тос, байгалийн хийтэй холбоотой үйл ажиллагаа, газрын тос боловсруулах тээвэрлэх лиценз олгох, зөвшөөрөл, гэрчилгээ олгох;
- газрын тос, байгалийн хийн нөөцийг ашиглах гэрээний лиценз эзэмшигчийн гэрээний үүргийн хэрэгжилтэд хяналт тавих;
- Гүрж Улсын газрын тос, байгалийн хийн нөөц, үйл ажиллагаа, газрын тос боловсруулах, хий боловсруулах, тээвэрлэхтэй холбоотой бүх мэдээллийн нэгдсэн мэдээллийн санг бүрдүүлэх, хадгалах;
- газрын тос, байгалийн хийтэй холбоотой үйл ажиллагаа, газрын тос боловсруулах тээвэрлэх үйл ажиллагааг зохицуулах хэм хэмжээний акт гаргах;
- лиценз эзэмшигчдийг гэрээний үүргээ биелүүлэхэд нь дэмжлэг үзүүлэх;
- Байгаль орчны аюулгүй байдал, газрын тос, хийн бүтээгдэхүүний чанарыг хангахын тулд газрын тос боловсруулах, хий боловсруулах ажлыг хянаж, түүхий эд, газрын тос, хийн бүтээгдэхүүний стандартыг боловсруулах, өөрчлөх, батлахад хувь нэмэр оруулах;
- бүх гэрээний ашиглалтын болон арилжааны үүргийг (зохицуулах чиг үүргээс бусад) үндэсний газрын тосны компанид шилжүүлэх;
- түүхий эд, газрын тос, байгалийн хийн бүтээгдэхүүний тээвэрлэлтийн тарифыг тогтоох.

Гүржийн газрын тос, байгалийн хийн корпорац (ГГТБХК) нь тус улсын үндэсний газрын тосны компани бөгөөд Гүрж Улсын хууль тогтоомжийн дагуу Газрын тос байгалийн хийн агентлагаас шилжүүлсэн ашиглалт болон арилжааны эрх, үүргийг хэрэгжүүлдэг. (Хөрөнгө оруулагчидтай бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ байгуулах ажлыг хариуцдаг).

Корпорац нь дараах чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ:

- Хөрөнгө оруулагчидтай хамтран үйл ажиллагаагаа төлөвлөх, үйл ажиллагаа явуулах чиглэлээр хамтран ажиллах;
- Гүржийн нутаг дэвсгэр дээр газрын тос тээвэрлэх хил дамнасан системийг саадгүй ажиллуулахад хувь нэмэр оруулах;
- Каспийн, Хар тэнгисийн сав газрын эрчим хүчний потенциалын дамжин өнгөрөх шинэ замыг хөгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх;
- Төрөөс шилжүүлсэн салбарын бусад чиг үүргийг хэрэгжүүлэх, үүнд газрын тосны үйлдвэрлэл эрхлэх тусгай лицензийг эзэмших, лицензтэй талбайд газрын тос олборлох, лицензгүй талбайд байрлах цооног арчлах;
- Олон улсын төсөл, бизнесийн харилцаанд идэвхтэй оролцох. (ГГТБХК нь SOCAR, Shah-Deniz Consortium, BP, BOTAS зэрэг байгууллагуудтай хамтран ажилладаг. Мөн ГГТБХК-ийн үнэт цаасыг (бонд) Лондоны хөрөнгийн бирж дээр байршуулж, амжилттай арилжаалдаг.)

Мөн ГГТБХК нь Гүрж Улсын салбарын үл хөдлөх хөрөнгийн (цооног, тусгай тоног төхөөрөмж, төмөр замын мухар, газрын тос хуримтлуулах систем, агуулах байгууламж гэх мэт) өмчлөгчийн хувиар төрийг төлөөлөх бөгөөд үл хөдлөх хөрөнгийн өмчлөлийг тусгай лиценз эзэмшигч хөрөнгө оруулагчдад шилжүүлэх эрхтэй.

ГГТБХК нь Гүрж Улсын үндэсний газрын тосны компанийн чиг үүргийг хэрэгжүүлэхээс гадна эдийн засгийн зарим үйл ажиллагаанд оролцдог. Тухайлбал, түүхий тосыг борлуулах хүртэл боловсруулах, хадгалах аж ахуйн нэгжтэй (50 000 тоннын хүчин чадалтай) бөгөөд хий нийлүүлэх, цахилгаан үйлдвэрлэх тусгай лиценз эзэмшигч бөгөөд шинэ хосолсон хийн турбин (CCGT) цахилгаан станц эзэмшиж, ажиллуулдаг.

Гүрж Улсын нутаг дэвсгэр дээр газрын тосны дөрвөн том терминал ажилладаг. Эдгээр нь Батуми газрын тосны терминал, Поти газрын тосны терминал, Кулеви газрын тосны терминал болон Супса. Тус терминалууд бүгд Хар тэнгисийн эрэг дээр байрлах бөгөөд экспорт, эсхүл дамжин өнгөрүүлэх буюу транзит тээврийн үйлчилгээ үзүүлдэг. Үүнээс гадна тус улсын бусад газар нутагт жижиг терминалууд үйл ажиллагаа явуулдаг.

3.2.2. Хууль эрх зүйн орчин

Гүрж Улсын газрын тостой харилцааг Гүрж Улсын эрчим хүчний салбарт төрөөс баримтлах бодлогын үндсэн чиглэлүүд³⁸³ (Гүрж Улсын Парламент 2015 оны 6 дугаар сарын 24-ний өдөр баталсан); газрын тосны хайгуул болон олборлолтыг Газрын тос, байгалийн хийн тухай хуулиар, үйлдвэрлэлтэй холбоотой асуудлыг ГЗБХА-ийн Газрын тос, байгалийн хийн үйлдвэрлэлийг зохицуулах үндэсний журам батлах тухай тушаал, мөн Гүрж Улсын лиценз болон зөвшөөрлийн тухай хууль³⁸⁴-иар газрын тостой холбоотой харилцааг зохицуулж байна. Гүрж Улсын лиценз болон зөвшөөрлийн тухай хуулийн дагуу дараахад лиценз авах шаардлагатай. Үүнд:

³⁸³ Main Directions of the State Policy in Energy Sector of Georgia, 2015

<<https://policy.asiapacificenergy.org/node/2917>> хандсан 2021.09.30

³⁸⁴ Law of Georgia on Licenses and Permits, 2005

<<https://matsne.gov.ge/en/document/download/26824/52/en/pdf>> хандсан 2021.09.30

- Үйл ажиллагааны лиценз:
 - Газрын тос болон/эсхүл байгалийн хий боловсруулах;
 - Газрын тос болон/эсхүл байгалийн хий тээвэрлэх.
- Газрын тос, байгалийн хий ашиглах лиценз:
 - Газрын тос, байгалийн хийн хайгуулын тусгай лиценз – 2 000 лари³⁸⁵;
 - Газрын тос, байгалийн хий олборлолтын тухай лиценз – 20 000 лари.

Газрын тосны бүтээгдэхүүний зах зээл дэх төрийн оролцоо хязгаарлагдмал бөгөөд Засгийн газар зөвхөн өрсөлдөөн, бүтээгдэхүүний чанарын шаардлагад хяналт тавьж ажилладаг. Өрсөлдөөний агентлаг нь Чөлөөт худалдаа, өрсөлдөөний тухай хуулиар шударга өрсөлдөөнийг хангахад зах зээлд хяналт тавьдаг бол Гүржийн зах зээл дээрх газрын тосны бүтээгдэхүүний чанарын стандартыг Засгийн газраас тогтоодог. (Гүржийн Засгийн газрын 2004 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрийн N124 Бензиний чанарын нормативын тухай, 2005 оны 12 дугаар сарын 28-ны өдрийн N238 Дизель түлшний найрлагын норм, шинжилгээний арга, хэрэгжүүлэх арга хэмжээний тухай тогтоол.)

Гүрж Улсын түлшний улсын чанарын хяналт дараах гурван чиглэлээр явагддаг.

1. ГТБХА нь бизнесийн лиценз эзэмшигчдийн үйлдвэрлэж буй газрын тосны бүтээгдэхүүний чанарыг хянах үүрэгтэй;

2. Орлогын алба (Гүрж Улсын Сангийн яамны харьяа нийтийн эрх зүйн хуулийн этгээд) нь Гүрж Улсад импортолж буй газрын тосны бүтээгдэхүүний чанарт хяналт тавих үүрэгтэй;

3. Улсын дэд агентлагийн Байгаль орчны хяналтын газар (Гүрж Улсын Байгаль орчин, хөдөө аж ахуйн яамны харьяа) нь Гүржийн жижиглэн худалдааны сүлжээн дэх газрын тосны бүтээгдэхүүний чанарт хяналт тавих үүрэгтэй.

Гүрж Улс руу тээвэрлэх түлш импортлоход лиценз шаарддаггүй болно. Тиймээс шатахууны зах зээлд нэвтрэхэд хууль тогтоомжийн хувьд мэдэгдэхүйц хязгаарлалт байхгүй. Гүржийн Татварын хуулийн дагуу газрын тосны бүтээгдэхүүнд онцгой албан татвар ногдуулдаг.

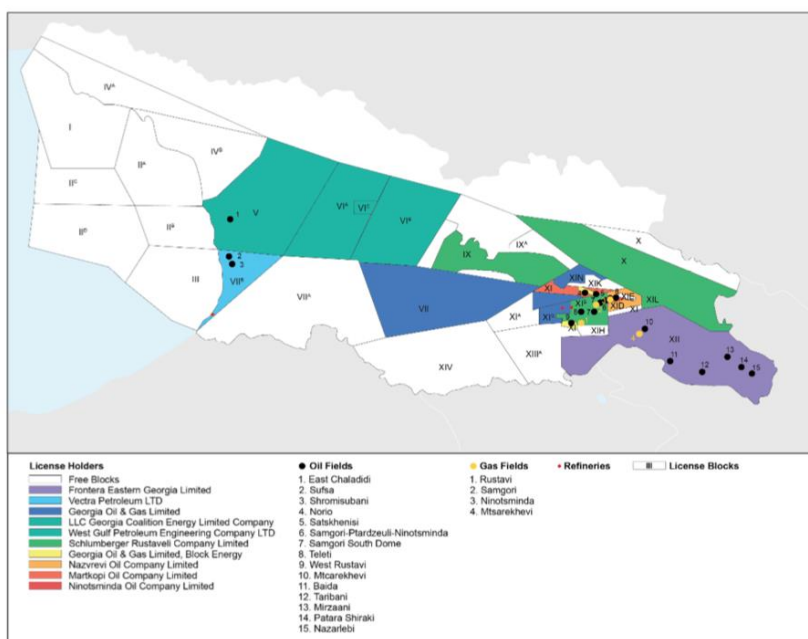
Гүрж Улсын эх газрын хормой ба газар дээрх нутаг дэвсгэрийг 25 лицензийн блок болгон хувааж (Зураг 2), олон улсын сонгон шалгаруулалтаар сонгогдсон хөрөнгө оруулагч компаниуд хайгуул, олборлолтыг Засгийн газартай байгуулсан бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний үндсэн дээр явуулдаг. (Лицензийн блокийн сонгон шалгаруулалтын зар, “Georgian Oil and Gas Limited” компанийн бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний нөхцөлийн тараах мэдээг Хаесралтаас дэлгэрүүлж үзнэ үү.)

Гүрж Улс болон хөрөнгө оруулагч компаниудын хооронд бүтээгдэхүүн хуваах 24 гэрээ байгуулагдсан. 2019 онд 7 хөрөнгө оруулагч компани Гүрж Улсад хайгуулын ажил эрхэлж, 6 нь газрын тос, байгалийн хий олборлох чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулжээ.

ГТБХК-аас бусад газрын тосны 7 компани эдгээр гэрээний дагуу үйл ажиллагаа явуулж байна: "Norio Operating Company", "Block Operating Company", "Kura Basin Operating Company", "NVP Georgia", "West Gulf Petroleum Engineering", "Georgia Coalition Energy Limited", "OMV Petrom".

³⁸⁵ 2021 оны 10-р сарын байдлаар 1 ам.доллар 3.13 ларитай тэнцэнэ.
<<https://bankofgeorgia.ge/ka/retail/main>> хандсан 2021.09.30

Зураг 12. Гүрж Улсын газрын тос, байгалийн хийн лицензийн блок

Эх сурвалж: International Energy Agency, 2020

3.2.3. Үйлдвэрлэл, боловсруулалт

Тус улсын газрын тос, байгалийн хийн офшор (улс доторх) ордуудын хувьд холбогдох лицензтэй, бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ байгуулжээ. Гүрж дэх газрын тос, байгалийн хийн ажлыг олон улсын болон дотоодын хэд хэдэн компаниуд гүйцэтгэдэг: MND Group/ Blake Oil and Gas Limited (лицензийн блокууд: XIC, XID, XIE,); Frontera Eastern Georgia (XII лицензийн блок); WGPES (лицензийн блок V); GCE Ltd (лицензийн блокууд VIA, VIB); Гүржийн газрын тос, байгалийн хий (лицензийн блок VIII, XIX, XIM, XIN, XIC Martkopi, North Horseback Riding, IXA, XIX, XII, XIV); Nautic AWT Energy PTE LTD (VIIB лицензийн блок); Гүржийн газрын тос, байгалийн хийн корпорац (XIB SSD лицензийн блок); Block Energy (лицензийн блок IX, XIB, XIF, XIC Norio- Satskhenisi, XIC Satskhenisi).

Үндэсний Газрын тосны компанийн статустай ГГТБХК нь олборлосон газрын тос, байгалийн хийн төрийн эзэмшлийн хувийг төлөвлөлт, хэрэгжилт, лицензийн үе шатанд хянадаг.

Гүржид олборлосон газрын тосны нэг хэсгийг Батуми, Поти терминалаар экспортолдог бол нэлээд хэсгийг нь дотоодын газрын тос боловсруулах үйлдвэрүүдэд боловсруулдаг.

Тус улс одоогоор газрын тос боловсруулах лиценз бүхий хоёр үйлдвэртэй: Globe LTD (жилд 80 000 тонн түүхий тос), ZD Oil Company (жилд 130 000 тонн түүхий тос тус тус боловсруулах хүчин чадалтай). Импортын газрын тосны бүтээгдэхүүн илүү өрсөлдөх чадвартай байдаг тул дээрх үйлдвэрийн үйлдвэрлэл хязгаарлагдмал хүрээнд явагдаж, нийт гарц нь жилд ердөө 20 000 тонн түүхий тос үйлдвэрлэж байна.

2017 онд Гүрж Улсад 23.4 килотонн (кт) орчим түүхий тос боловсруулж, голчлон дизель түлш, хүнд тос үйлдвэрлэсэн байна. ГТБХА-ийн магадлан итгэмжлэгдсэн лаборатори нь цэвэршүүлсэн бүтээгдэхүүний чанарыг хянадаг.

3.2.4. Түгээлт

Газрын тосны бүтээгдэхүүний бөөний болон жижиглэнгийн худалдааны зах зээлд Wisoil Petroleum JSC Georgia, Gulf (San Petroleum Ltd Georgia), Rompetrol Ltd Georgia, SOCAR Georgia Petroleum, Lukoil Ltd Georgia гэсэн таван том компани үйл ажиллагаа явуулдаг. Эдгээр 5 компани зах зээлийн 70-75 хувийг хангадаг бөгөөд нийслэл Тбилиси болон Гүржийн Засгийн газрын хяналтад байдаг бүх нутаг дэвсгэрт шатахуун түгээх станцуудтай байна.

Гүрж Улс руу бензин/дизель түлш импортлоход тусгай лиценз олгогдоогүй тул газрын тосны бүтээгдэхүүний зах зээлд нэвтрэхэд хууль тогтоомжийн томоохон хязгаарлалт байхгүй байна.

3.2.5. Импорт, экспорт

Гүрж Улс нь боловсруулсан газрын тосны бүтээгдэхүүний импортоос ихээхэн хамаардаг. Тухайн улсын газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн хүчин чадал (210 кт/жил) нь 2008-2018 оны газрын тосны бүтээгдэхүүний нийлүүлэлтийн 20%-тай тэнцэх боловч сүүлийн жилүүдэд газрын тосны бүтээгдэхүүний хэрэглээ (2013 оноос хойш 29%-иар өссөн) нэмэгдсэн тул эдгээр үйлдвэр бүрэн хүчин чадлаар ажилласан ч эрэлтийн зөвхөн багахан хэсгийг хангах боломжтой юм.

2013-2018 онд Гүрж Улсын газрын тосны бүтээгдэхүүний импорт 1.45 сая тонн хүртэл нэмэгдсэн (2013 оноос хойш 28%-иар өссөн). Импортын олон эх үүсвэртэй байдаг (Азербайжан, ОХУ, Болгар, Румын, Грек, Итали, Туркменистан болон бусад орнууд) нь нийлүүлэлтийн тасалдлыг шийдвэрлэх боломжоор хангадаг. Бүтээгдэхүүний төрлөөр дизель хамгийн их хувийг эзэлдэг (2018 онд 39%), бол автомашины бензин (38%) удаах байрыг эзэлж байна. Шатах тосны импорт нь нийт бүтээгдэхүүний 6%-ийг эзэлдэг.

3.2.6. Транзит тээвэр

Гүрж Улс бол газрын тосны дамжин өнгөрүүлэгч орон юм. Түүхий тос тээвэрлэх дэд бүтэц нь Баку-Тбилиси-Цейхан (БТЦ)³⁸⁶ дамжуулах хоолой ба Баруун чиглэлийн экспортын хоолой (БЧЭХ)-гоос³⁸⁷ бүрдэнэ. (Зураг 3) Шугам хоолойгоор дамжин өнгөрч буй түүхий газрын тосны ихэнх хувийг Азербайжан Улсад үйлдвэрлэдэг бөгөөд харьцангуй бага хувийг Казахстан, Туркменистан улсуудаас нийлүүлдэг. Азербайжан, Казахстан, Туркменистаны түүхий газрын тос, газрын тосны бүтээгдэхүүнийг төмөр замаар Гүрж Улсын далайн боомтууд руу (Батуми, Поти, Кулеви газрын тосны терминал) дамжуулдаг.

БТЦ дамжуулах хоолой нь 2005 оноос хойш Каспийн тэнгис дэх Азери-Чираг-Гунашли³⁸⁸ ордоос олборлосон газрын тосыг Турк Улсын Жейхан³⁸⁹ боомт руу (Газар дундын тэнгис дээр) тээвэрлэж ирсэн. Хоолойн урт нь 1678 км (Гүрж Улсад 229 км байрладаг), найман шахуургын станцтай бөгөөд үүний хоёр нь Гүрж Улсад байрладаг. Дамжуулах хоолойн жилийн хамгийн их хүчин чадал нь 38 сая тонн.

БЧЭХ нь Баку-Супса дамжуулах хоолой³⁹⁰ гэж нэрлэдэг бөгөөд 830 км урттай, түүхий нефтийг Азери-Чираг-Гунашли ордоос Азербайжаны Сангачал терминалаар³⁹¹ дамжуулан Гүржийн баруун хэсгийн Супса терминал руу тээвэрлэдэг. БЧЭХ нь 1999 оноос хойш үйл ажиллагаагаа явуулж байгаа бөгөөд жилд 7 сая тонн хүртэлх газрын тос

³⁸⁶ *Англи хэл дээр* Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) Pipeline

³⁸⁷ *Англи хэл дээр* Western Route Export Pipeline

³⁸⁸ *Англи хэл дээр* Azeri-Chirag-Gunashli field

³⁸⁹ *Англи хэл дээр* Ceyhan port

³⁹⁰ *Англи хэл дээр* Baku-Supsa Pipeline

³⁹¹ *Англи хэл дээр* Sangachal terminal

тээвэрлэх боломжтой. 160000 тоннын багтаамжтай Супса терминалыг БЧЭХ-ны төслийн хүрээнд барьж байгуулсан байна. ЭЗТХЯ-ны мэдээлснээр Гүрж Улс транзит тээвэр хийх (дамжин өнгөрүүлэх) боломжийнхоо 40 гаруй хувийг одоог хүртэл ашиглаагүй байна.

Зураг 13. Гүрж Улсын газрын тосны тээврийн дэд бүтэц

Эх сурвалж: International Energy Agency, 2020

3.2.7. Заавал байлгах нөөц

Гүрж Улс нь Эрчим хүчний хамтын нийгэмлэгийн гишүүний хувьд түүхий газрын тос болон/эсхүл газрын тосны бүтээгдэхүүний заавал байлгах нөөцийн талаарх Европын холбооны 2009/119/ЕС дугаар Зөвлөлийн удирдамж³⁹²-ийн шаардлагыг хангах үүргийг хүлээх бөгөөд 2023 оны 1 дүгээр сарын 1-нд нөөц бүрдүүлэх эцсийн хугацаа нь дуусах юм.

Газрын тосны бүтээгдэхүүнээр зах зээлийг тасралтгүй хангахын тулд зайлшгүй шаардлагатай нөөцийг бүрдүүлж, хадгална. Заавал байлгах нөөц нь Засгийн газрын мэдэлд, эсхүл хяналтад байдаг эрчим хүчний бүтээгдэхүүн бөгөөд Гүрж Улсад нийлүүлэлтийн аюулгүй байдал, үндэсний аюулгүй байдлыг хангах, олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлэх, хүн амыг түлшээр хангах зорилгоор бүрдүүлнэ.

Шаардлагатай нөөцийг дараах бүтээгдэхүүнээр бүрдүүлнэ.

- Мотор бензин;
- Онгоцны түлш;
- Керосин;
- Дизель түлш;
- Хөнгөн мазут;
- Хүнд мазут.

Энэхүү удирдамжид заасны дагуу гишүүн орнууд газрын тосны нийт импортын 90 хоногтой тэнцэх, эсхүл газрын тосны үндсэн бүтээгдэхүүний дотоодын хэрэглээний 61

³⁹² Council Directive 2009/119/EC of 14 September 2009 imposing an obligation on Member States to maintain minimum stocks of crude oil and/or petroleum products, EUR-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32009L0119>

хоногийн хэмжээ хоёрын аль ихийг нь сонгон газрын тосны нөөц бүрдүүлж, онцгой байдлын үед авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээг боловсруулна. Гүрж Улсад хэрэглэгдэж буй бараг бүх газрын тосны бүтээгдэхүүнийг импортоор авдаг тул дээрх Удирдамжийн дагуу заавал байлгах нөөцийн шаардлага нь 90 хоногийн цэвэр импортын хэмжээтэй тэнцүү байх юм. Ийнхүү Гүрж Улсад ойролцоогоор 366 килотонн (кт) түүхий тосны эквиваленттай тэнцэх хэмжээний газрын тосны нөөцийг бүрдүүлэх шаардлагатай болж байна.³⁹³

Эрчим хүчний хамтын нийгэмлэгийн дэмжлэгтэйгээр Эрчим хүчний яам (2017 онд татан буугдсан) нь Удирдамжийг хэрэгжүүлэх зорилгоор 2017 оны 12 дугаар сард Газрын тосны нөөцийн тухай хуулийн төслийг боловсруулсан. Энэхүү хуулийн төсөлд газрын тос импортлогч, үйлдвэрлэгчдэд газрын тосны нөөцийг бүрдүүлэх шаардлагыг тогтоож, нөөц бүрдүүлэгч төв байгууллага нь ГТБХА байхаар тогтоосон байна.

2017 онд боловсруулсан тус хуулийн төслийг батлах тохиолдолд бүх албан ёсны нөөц бүрдүүлэгчид 2023 оны 1 дүгээр сарын 1-нээс эхлэн өмнөх хуанлийн жилд түүхий тос, газрын тосны бүтээгдэхүүний импортын 25%-тай тэнцэх хэмжээний нөөц бүрдүүлэх шаардлагыг хүлээнэ. Шаардлагатай нөөцийг 2023 оны эхэн гэхэд бүрдүүлэхийн тулд хуулийн төсөлд 5 жилийн шилжилтийн хугацааг санал болгосон бөгөөд энэ хугацаанд жилд 18 хоногийн газрын тос, эсхүл газрын тосны бүтээгдэхүүний нөөцийг бүрдүүлж байхаар санал оруулсан байна.³⁹⁴

Эдийн засгийн операторууд (импортлогчид болон газрын тос хадгалах байгууламж эзэмшигчид) газрын тосны агуулах байгууламж байхгүй, жижиг импортлогчдод хүлээсэн үүргийн үзүүлэх нөлөө, жижиглэнгийн үнэд үзүүлэх нөлөө зэрэг заавал бүрдүүлэх нөөцтэй холбоотой хэд хэдэн асуудлыг хөндөн тавьж байгаа юм.

2017-2018 онуудад явагдсан зохион байгуулалтын өөрчлөлттэй холбоотойгоор хуулийн төслийг хэлэлцэх, эцэслэн батлах хугацааг хойшлуулсан. 2019 оны 10-р сарын 7-нд баталсан “Гүрж Улсын 2020-2030 оны Эрчим хүчний стратеги”-д түүхий тос болон/эсхүл газрын тосны бүтээгдэхүүний заавал байлгах нөөцийг Европын Удирдамжийн шаардлагын дагуу бүрдүүлэх нь тус улсын тэргүүлэх чиглэлүүдийн нэг болохыг онцлон тэмдэглэсэн байна.

3.2.8. Газрын тосны үнэ, татвар

Гүрж Улсад хэрэглэгдэж буй бараг бүх газрын тосны бүтээгдэхүүнийг импортоор оруулж ирдэг бөгөөд олон улсын (Платт) үнэд нийцсэн үнээр импортолж байна. Нэмэгдсэн өртгийн албан татвар (НӨАТ) 18% ба онцгой албан татварыг Гүрж Улсын Татварын хуулийн дагуу бүтээгдэхүүний төрлөөс хамаарч өөр өөр хэмжээтэй тогтоосон. Онцгой албан татвар нь дизелийн түлшний хувьд хамгийн бага буюу 400 лари/тонн, дараа нь керосин, онгоцны түлш 440 лари/тонн, бензин 500 лари/тонн, байгаа бол тослогооны материалд 800 лари/тонн татвар ногдуулдаг.

3.3. ГҮРЖ УЛСЫН ГАЗРЫН ТОС, БАЙГАЛИЙН ХИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ³⁹⁵

Гүрж Улсын Газрын тос, байгалийн тухай хууль нь 1999 оны 4 дүгээр сарын 16-ны өдөр батлагдаж, 2019 оны 12 дугаар сарын 29-ны байдлаар нийт 30 удаа нэмэлт, өөрчлөлт орсон байна. Тус хууль нь нийт 6 бүлэг, 31 зүйлтэй байна.

³⁹³ IEA Нарийн бичгийн дарга нарын газрын тосны нийт импортод үндэслэсэн тооцоо - 1.35 Мт/жил.

³⁹⁴ 2020 оны 11 дүгээр сарын байдлаар Газрын тосны нөөцийн тухай хуулийг батлаагүй байна. Georgia: Annual Implementation Report, Energy Community, 1 November 2020, <https://www.energy-community.org/implementation/Georgia.html>

³⁹⁵ Закон о Нефте и газе Грузии, 1999.04.16, Законодательный Вестник Грузии, 13(20) <<https://matsne.gov.ge/ru/document/view/18424?publication=29>> хандсан 2021.09.23

I бүлэг. Нийтлэг үндэслэл

- 1-р зүйл. Хуулийн нэр томъёоны тодорхойлолт
- 2-р зүйл. Газрын тос, байгалийн хийн нөөцийн эрх зүйн зохицуулалт
- 3-р зүйл. Хуулийн зорилт
- 4-р зүйл. Газрын тос, байгалийн хийн нөөцийн өмчлөл
- 5-р зүйл. Газрын тос, байгалийн хийн үйл ажиллагаатай холбоотой эд хөрөнгийн өмчлөл
- 6-р зүйл. Газрын тос, байгалийн хийн үйл ажиллагаа явуулах

II бүлэг. Газрын тос, байгалийн хийн үйл ажиллагаа, газрын тос боловсруулах, хий боловсруулах, тээвэрлэх төрийн удирдлага, зохицуулалт

- 7-р зүйл. Газрын тос, байгалийн нөөцийн улсын удирдлага
- 8-р зүйл. Газрын тос, байгалийн хийн нөөцийн төрийн зохицуулалт
- 8¹-р зүйл. Агентлагийн чиг үүрэг
- 8²-р зүйл. Агентлагийн төсөв
- 8³-р зүйл. (Хүчингүй болсон)
- 8⁴-р зүйл. (Хүчингүй болсон)
- 8⁵-р зүйл. (Хүчингүй болсон)
- 8⁶-р зүйл. (Хүчингүй болсон)
- 8⁷-р зүйл. (Хүчингүй болсон)
- 8⁸-р зүйл. Хууль зөрчигчид хүлээлгэх хариуцлага
- 8⁹-р зүйл. (Хүчингүй болсон)
- 8¹⁰-р зүйл. (Хүчингүй болсон)
- 8¹¹-р зүйл. Удирдлагын нэгдсэн автоматжуулсан хэрэгсэл
- 9-р зүйл. Гүрж Улсын Үндэсний газрын тосны компани
- 10-р зүйл. Хөрөнгө оруулагчид газрын тос, байгалийн хийн эрэл, хайгуул хийх, олборлох эрх олгох журам

III бүлэг. Газрын тос, хийн гэрээ, газрын тос, хий бүхий газрын хэвлийн ашиглалтын онцлог

- 11-р зүйл. Гэрээний төрөл
- 12-р зүйл. Газрын тос, байгалийн хийн гэрээний нөхцөл
- 13-р зүйл. Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ
- 14-р зүйл. Эрсдэлийн үйлчилгээний гэрээ
- 15-р зүйл. Үйлчилгээний гэрээ
- 15¹-р зүйл. Газрын тос, байгалийн нөөцийг ашиглах лиценз олгох байгууллага
- 16-р зүйл. Гэрээ, газрын тос, байгалийн хийн нөөцийг ашиглах лицензийн үйлчлэх хугацаа
- 17-р зүйл. Газрын тос, хийн үйл ажиллагааны гэрээг цуцлах
- 18-р зүйл. Олборлосон байгалийн хий ашиглах
- 19-р зүйл. Газрын тос, байгалийн хийн нөөцийг ашиглах лиценз

- 20-р зүйл. Газар олгох
- 21-р зүйл. Олборлосон газрын тос, байгалийн хийн тээвэр
- 22-р зүйл. Хөрөнгө оруулагч эрх, үүргээ өөр этгээдэд шилжүүлэх
- 23-р зүйл. Ордуг хамтран хөгжүүлэх
- 24-р зүйл. Хөрөнгө оруулагчийн эрх, үүрэг
- 25-р зүйл. Мэдээллийн нууцлал

III бүлэг. Газрын тос, байгалийн хий боловсруулах, тээвэрлэх үйл ажиллагаа

- 25¹-р зүйл. Тээвэрлэлтийн хүртээмж
- 25²-р зүйл. Тусгай тээвэр
- 25³-р зүйл. Тээврийн тариф тогтоох
- 25⁴-р зүйл. Тариф тогтооход мөрдөх журам
- 25⁵-р зүйл. Үйл ажиллагааны лиценз олгох байгууллага
- 25⁶-р зүйл. Үйл ажиллагааны лиценз олгох журам
- 25⁷-р зүйл. Хяналт шалгалтын үйл ажиллагаа
- 25⁸-р зүйл. Үйл ажиллагаа, үйл ажиллагааны лицензийн түдгэлзүүлэх, цуцлах
- 25⁹-р зүйл. Үйл ажиллагааны лицензийн өөр этгээдэд шилжүүлэх
- 25¹⁰-р зүйл. Үйл ажиллагааны лиценз эзэмшигчийн эрх, үүрэг
- 25¹¹-р зүйл. Түүхий эд, газрын тос, хийн бүтээгдэхүүний баталгаажуулалт

IV бүлэг. Шилжилтийн болон төгсгөлийн заалтууд

- 26-р зүйл. Байгуулсан газрын тос, байгалийн хийн гэрээ (хууль батлагдахаас өмнө)
- 27-р зүйл. Хуулиар зохицуулсан харилцааны тогтвортой байдал, хөрөнгө оруулагчийн эрхийн төрийн баталгаа
- 28-р зүйл. Ажил хэргийн харилцаа
- 29-р зүйл. Төрийн халдашгүй байдал
- 30-р зүйл. Маргаан хянан шийдвэрлэх
- 30¹-р зүйл. (Хүчингүй болсон)
- 30²-р зүйл. Одоо үйлчилж буй лиценз (хууль батлагдах үед)
- 30³-р зүйл. Шилжилтийн заалт
- 31-р зүйл. Хууль хүчин төгөлдөр болох

Тус хуульд хэрэглэсэн нэр томьёоны тайлбарыг тусгасан байна. Зарим нэр томьёоны тодорхойлолтыг түүвэрлэн оруулав. (1 дүгээр зүйл)

а) **“газрын тос, байгалийн хий”** гэж агаарын хэвийн даралт, температурт хийн (газрын тос, байгалийн хийтэй холбоотой), шингэн (газрын тос, конденсат) эсхүл хатуу төлөвт (парафин, битум, хийн гидрат) байж болох байгалийн нүүрс-устөрөгчийн нэгдлүүдийн цогцолборыг;

о) **“бонус”** гэж хөрөнгө оруулагч ба төр хоёрын хооронд гэрээнд гарын үсэг зурах үед, эсхүл эдийн засгийн ач холбогдол бүхий газрын тос, байгалийн хийн нөөцийг илрүүлэх, болон/ эсхүл газрын тос, байгалийн хийн олборлолт тодорхой түвшинд хүрэх, эсхүл бусад тохиолдолд гэрээний дагуу улсад шилжүүлэх дүнг;

р) **“байгалийн нөөц ашигласны төлбөр”** гэж Гүрж Улсын татварын хууль тогтоомж болон/эсхүл Гүржийн байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуульд заасны дагуу Гүрж Улсын нутаг дэвсгэрт олборлосон Ерөнхий лиценз болон газрын тос, байгалийн хийн гэрээнд заасан газрын тос, байгалийн хийн нөөцийн хэмжээ (тоо хэмжээ)-нд 1 тонн газрын тос, 1 000 шоо метр хийнд Гүрж ларигаар ногдох төлбөрийг;

z⁶) **“гэрээ”** гэж хөрөнгө оруулагч тухайн нутаг дэвсгэрт газрын тос, байгалийн хийн үйл ажиллагаа явуулах нөхцөлийн талаар төр, хөрөнгө оруулагч хоёрын хооронд бичгээр байгуулсан гэрээг;

z⁷) **“бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ”** гэж хөрөнгө оруулагчид төлбөрийн харилцааны үндсэн дээр Гүрж Улсын нутаг дэвсгэр болон/эсхүл эх газрын хормойн тусгайлан заасан талбайд тодорхой хугацаанд газрын тос, байгалийн хийн үйл ажиллагаа явуулах онцгой эрхийг олгосон улс болон хөрөнгө оруулагчийн хооронд байгуулсан гэрээг хэлнэ. Хөрөнгө оруулагч нь гэрээний дагуу эрсдэл, зардлаа өөрөө хариуцан бүх хайгуул, олборлолтын ажлыг хийнэ. Газрын тос, байгалийн хийг илрүүлж, олборлолт хийсэн тохиолдолд энэхүү хууль, гэрээнд заасны дагуу хөрөнгө оруулагчийн гаргасан өртөг, зардлыг нөхөн төлөх ажлыг төр дэмжих үүргийг хүлээнэ;

a.a) **“эрсдэлийн үйлчилгээний гэрээ”** гэж хөрөнгө оруулагчид тухайн нутаг дэвсгэрт тодорхой хугацаанд хайгуулын ажил хийх эрхийг олгосон төр хөрөнгө оруулагч хоёрын хооронд байгуулсан гэрээг;

a.б) **“байгуулагдсан гэрээ”** /existing contract/ гэж энэ хуулийг батлагдахаас өмнө Гүрж Улсын Ерөнхийлөгчийн зарлиг болон/эсхүл газрын тосны ашиглалтын лицензийн /blanket licence/ үндсэн дээр төрийн болон/эсхүл төрийн нэрийн өмнөөс Үндэсний газрын тосны компани ба хөрөнгө оруулагчийн хооронд байгуулсан газрын тос, байгалийн хийн нөөцийг ашиглах бүтээгдэхүүн хуваах гэрээг;

a.d) **“газрын тос, байгалийн хийн нөөцийг ашиглах лиценз/blanket licence (ашиглалтын лиценз)”** гэж гэрээнд заасан нутаг дэвсгэрт газрын тос, байгалийн хийн хайгуул хийх, олборлох хөрөнгө оруулагчийн эрхийг баталгаажуулсан төрийн нэрийн өмнөөс Агентлагаас олгосон гаргасан хууль ёсны баримт бичгийг;

a.e) **“Үндэсний Газрын тосны компани”** гэж – компанийн хувьцааны 50%-иас дээш хувийг нь төр эзэмшдэг болон/эсхүл компанийн 50%-иас дээш хувьд нь төрийн өмчийн оролцоотой болон/эсхүл Гүрж улсын эзэмшиж, Засгийн газрын тогтоолоор Үндэсний газрын тосны компанийн статусыг олгосон компанийг;

i) **“агуулах сан/reservoir”** гэж түүхий эд, шингэн хий, нефть-химийн бүтээгдэхүүн, түүнчлэн газрын тос, байгалийн хийн үйл ажиллагаанд шаардлагатай бодисыг хуримтлуулах, хадгалахад ашигладаг хиймэл газар доорх буюу газар дээрх агуулах, эсхүл литологийн хил хязгаар дотор тусгаарлагдсан геологийн байгууламжийг;

Газрын тос, байгалийн хийтэй холбоотой үйл ажиллагаа, боловсруулах, тээвэрлэх зэргийг Гүрж Улсын Үндсэн хууль, Гүрж Улсын олон улсын гэрээ болон энэхүү хуулийн дагуу явуулна. Сонгон шалгуурлалт/дуудлага худалдаатай холбоотой бүх нөхцөл, шаардлагуудыг энэ хууль болон Гүрж Улсын газрын хэвлийн тухай хуулийг үндэслэн тогтооно. Гэрээг энэ бэлтгэх, гарын үсэг зурж, цуцлахыг хуульд заасны дагуу явуулна.

Гүрж Улсын газрын тос, байгалийн хийн тухай хуулийн зорилго нь Гүрж Улсад газрын тос, байгалийн хийн нөөц, газрын тос, байгалийн хий боловсруулах, тээвэрлэх үйл ажиллагааны хууль эрх зүйн нэгдсэн суурийг бүрдүүлэх, дээрх чиглэлээр төрийн нэгдсэн бодлого явуулахад оршино. Түүнчлэн:

- Гүрж Улсын газрын тос, байгалийн хийн салбарт хөрөнгө оруулалт татах, газрын тос, байгалийн хийн үйл ажиллагаанд оролцож буй аж ахуйн нэгжийн хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах;
- Гүрж Улсад газрын тос, байгалийн хийн үйл ажиллагаа, газрын тос, байгалийн хий боловсруулах, болон/эсхүл тээвэрлэх үйл ажиллагаанд хяналт тавих, хяналтын үр дүнтэй хууль эрх зүйн үндсийг бүрдүүлэх;
- Төр, хөрөнгө оруулагч хоёрын хооронд газрын тос, байгалийн хийн хайгуул, олборлолтын гэрээний үндсэн зарчмуудыг тодорхойлох;
- Гүрж Улсын Үндэсний газрын тосны компанийн чиг үүргийг тодорхойлох;
- Гүрж Улсад газрын тос, байгалийн хий, газрын тос, байгалийн хий боловсруулах тээвэрлэх асуудлыг зохицуулах төрийн зохицуулах байгууллагыг байгуулж, түүний үндсэн чиг үүргийг тодорхойлох;
- Тухайн газрын бүс нутагт газрын тос, байгалийн хийн ажилд шууд ашигладаг сүлжээ, тоног төхөөрөмжийн эд ангиудаас бусад тээврийн хэрэгсэлд гуравдагч этгээдийн нэвтрэх эрхийг хангах.

Газрын тос, байгалийн хийн нөөцийн өмчлөлийн хувьд

Гүрж Улсын газрын хэвлий дэх газрын тос, байгалийн хийн нөөц нь төрийн өмч юм. Газар өмчлөх эрх нь газрын хэвлий дэх газрын тос, байгалийн баялгийг эзэмших, ашиглах эрхийг агуулахгүй.

Гүрж Улс нь өөрийн газар нутаг болон эх газрын хормой дахь газрын тос, байгалийн хийн эрэл, хайгуул хийх, ашиглах онцгой, бүрэн эрхт эрхтэй байна.

Олборлосон газрын тос, байгалийн хийн өмчлөлийг гэрээний дагуу тогтооно. Газар доорх хадгалах санд хадгалагдаж байгаа олборлосон газрын тос, байгалийн хийг олборлосонд тооцно.

Хадгалах санд үйлдвэрлэлийн зориулалтаар (цооног өрөмдөх, турших, газар доорх засвар, боловсруулалт хийх гэх мэт) буцааж хийсэн газрын тос, байгалийн хий нь газрын тос, байгалийн хийн нөөцийн нэг хэсэг бөгөөд түүнийг олборлосон гэж үзэхгүй.

Газрын тос, байгалийн хийн үйл ажиллагаа явуулах

Газрын тос, байгалийн хийн үйл ажиллагааг энэ хуульд заасны дагуу байгуулсан гэрээ, газрын тос, байгалийн нөөцийг ашиглах лицензийн дагуу улс, хувь хүн, хуулийн этгээд бүрэн эсхүл хэсэгчлэн гүйцэтгэж болно.

Хувь хүн, хуулийн этгээд энэ хуульд заасны дагуу газрын тос, байгалийн хий боловсруулах, тээвэрлэх үйл ажиллагаа эрхлэх эрхтэй байна.

Хөрөнгө оруулагчид газрын тос, байгалийн хийн хайгуул хийх, олборлох эрх олгох журам

Хөрөнгө оруулагчид газрын тос, байгалийн хийн нөөцийг ашиглах болон тухайн талбай дахь газрын тос, байгалийн хийн нөөц бүхий газрын хэвлийг ашиглах эрхийг олгох гэрээг зөвхөн Агентлагаас явуулсан сонгон шалгаруулалт, дуудлага худалдаанд ялсан хөрөнгө оруулагч хоёрын хооронд байгуулна. Сонгон шалгаруулалт, дуудлага худалдаа явуулах нөхцөлийг гэрээ болон энэ хуульд заасны дагуу олгосон газрын тос, байгалийн хийн нөөцийг ашиглах лицензэд мөн адил тусгасан байна.

Агентлаг нь сонгон шалгаруулалт, дуудлага худалдаа явуулах дүрэм, журмыг тодорхойлж, үүний дагуу сонгон шалгаруулалт, дуудлага худалдаа зарлахаас нэг сарын өмнө Гүрж Улсын Хууль зүйн яаманд бүртгүүлнэ.

Хэрэв сонгон шалгаруулалт, дуудлага худалдаагаар зарлахаар сонгогдсон талбайд өөр ашигт малтмалын орд илэрсэн бол шаардлагатай сонгон шалгаруулалт зарлах тухай эцсийн шийдвэрийг холбогдох бусад төрийн байгууллагатай тохиролцон гаргана.

Дуудлага худалдаа явуулах тохиолдолд

Дуудлага худалдааны нөхцөлийг хангаж, хамгийн өндөр үнийг санал болгосон өргөдөл гаргагчийг ялагчаар тодруулна. Хөрөнгө оруулагч дуудлага худалдаанд ялснаас хойш нэг сарын дотор дуудлага худалдаанд оролцох нөхцөлийн дагуу Агентлаг болон дуудлага худалдаанд ялсан хөрөнгө оруулагчийн хооронд хэлэлцээ эхэлнэ.

Дуудлага худалдаанд санал ирээгүй бол агентлаг дуудлага худалдааг цуцална.

Гэрээний төрөл

Газрын тос, байгалийн хийн бусад төрлийн гэрээний хамт гэрээний үндсэн хэлбэрүүд нь:

- ❖ бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ;
- ❖ эрсдэлийн үйлчилгээний гэрээ;
- ❖ үйлчилгээний гэрээ.

Агентлаг нь дээрх гэрээний загвар маягтуудыг бэлтгэх, ашиглах эрхтэй байна.

Газрын тос, байгалийн хийн гэрээний нөхцөл

Агентлаг болон хөрөнгө оруулагч хоёрын хооронд байгуулсан аливаа гэрээнд дараах зүйлийг тусгана.

- гэрээний хугацааг бүтээгдэхүүний хайгуул, үйлдвэрлэх хугацаанд хуваах;
- урьдчилан тохиролцсон ажлын хамгийн бага хэмжээ (газар хөдлөлтийн судалгаа, өрөмдлөг гэх мэт), зарцуулах хэмжээ;
- зардлыг нөхөн төлөх нөхцөл, бүтээгдэхүүний хуваах нөхцөл;
- газрын тос, байгалийн хийн зах зээлийн үнэ, өртөгт тосны үнэ цэнийг тодорхойлох журам;
- олборлосон газрын тос, байгалийн хийн өмчлөл;
- газрын тос, байгалийн хийн үйл ажиллагаа явуулах зорилгоор байгуулагдсан оператор компанийн эрх зүйн байдал, чиг үүрэг, хариуцлага;
- бонусын хэмжээ, бонус болон бусад татвар төлөх нөхцөлийг тодорхойлох;
- Газрын тос, байгалийн хийн ордын хайгуулын төсөл, ерөнхий болон жилийн ажлын хөтөлбөр боловсруулах, үнэлэх нөхцөл, дүрэм;
- газрын тос, байгалийн хийн хайгуул, үнэлгээний ажлын хамгийн бага хэмжээг гүйцэтгэх үүрэг, түүнийг хянах/шинэчлэн тогтоох журам;
- талбайг багасгах үүрэг;
- Газрын тос, байгалийн хийн ордыг ашиглах төсөл болон/эсхүл технологийн схем, ерөнхий болон жилийн ажлын хөтөлбөр боловсруулах, санхүүжүүлэх нөхцөл, дүрэм;
- газрын тос, байгалийн хийн олборлолтын зөвшөөрөгдсөн хэмжээ, дараа нь батлагдсан технологийн схем, төслийн дагуу шинэчлэн тогтоох, түүнчлэн ордын ажлын хамгийн бага хэмжээ, цооног олборлолт, ашиглалт, түүнчлэн бусад ажлуудыг эхлүүлэх хугацааны хязгаар;
- дагалдах хий ашиглах үүрэг;
- түүхий эд тээвэрлэх нөхцөл;
- нөөцийг ашиглах онцлог;
- газрын тос, байгалийн хий олборлох зорилгоор бий болгож ашигласан эд хөрөнгийг өмчлөх эрх;
- газрын хэвлийн ашиглах явцад олж авсан геологийн мэдээллийг эзэмших эрх;

- үйлдвэрлэлийн хог хаягдлын төрөл, хэмжээ, чулуужсан болон хаягдал усыг газрын хэвлийд хаях, зохих ажлыг гүйцэтгэх нөхцөл;
- байгууламжийн байгаль орчин, үйлдвэрлэлийн аюулгүй байдлыг хангах үүрэг;
- дэд бүтцийн нийтлэг байгууламжийг ашиглах дүрэм, нөхцөл;
- гэрээний нөхцөл, лицензээр олгогдсон эрх үүргийн биелэлтийг хянах механизм;
- татан буулгах ажлыг гүйцэтгэх нөхцөл;
- даатгалын нөхцөл, хугацаа;
- давагдашгүй хүчин зүйл тохиолдсон тохиолдолд гүйцэтгэх үүрэг;
- маргааныг шийдвэрлэх журам;
- геологийн ажилд шаардагдах баримт бичгийг бүрдүүлэх/боловсруулах журам;
- газрын хэвлий дахь газрын тос, хийн нөөцийн хэмжээг тодорхойлох, олборлосон, алдагдсан, газрын хэвлийд үлдээсэн газрын тос, хийн хэмжээ, чанарыг бүртгэх дүрэм;
- Гүрж Улсын хууль тогтоомжид заасан нягтлан бодох бүртгэлийн онцлог;
- зохицуулалтын төлбөрийг төлөх хөрөнгө оруулагчийн үүрэг.

Гэрээнд гүйцэтгэх тодорхой ажлын онцлогийг харгалзаж, Гүрж Улсын хууль тогтоомжид харшлахгүй бусад заалтуудыг тусгаж болно.

Гэрээнд төрийн нэрийн өмнөөс энэхүү хуулийн зохицуулалтын хамрах хүрээнээс хэтэрсэн санхүүгийн болон/эсхүл эд хөрөнгийн үүргийг хүлээхээр тусгаж болохгүй.

Гэрээний нөхцөл болон холбогдох лицензийг зөрчөөгүй бол зөвхөн талуудын бичгээр тохиролцсоны үндсэн дээр гэрээнд өөрчлөлт оруулна.

Газрын тос, байгалийн хийн гэрээ болон/эсхүл төрийн нэрийн өмнөөс олгосон Газрын тос, байгалийн нөөцийг ашиглах лицензийн дагуу газрын тос, байгалийн хийн үйл ажиллагаагаар гаргаж авсан газрын тос, байгалийн хий нь төрийн болон хөрөнгө оруулагчийн өмч байна.

Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ

Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ байгуулах, хэрэгжүүлэх, цуцлахтай холбогдсон асуудал, бусад нөхцөл, түүнчлэн талуудын эрх, үүргийг энэ хуулиар зохицуулна.

Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ байгуулах, хэрэгжүүлэх, цуцлахтай холбогдсон харилцаа, түүнчлэн энэ хуулиар зохицуулагдаагүй, гэрээний нөхцөлөөр тогтоогдоогүй ажлуудыг Гүрж Улсын хууль тогтоомжийн дагуу явуулна.

Хөрөнгө оруулагч нь хуулийн этгээд биш хуулийн этгээдийн нэгдэл (консорциум) бол түүний гишүүн бүр бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний дагуу хамтарсан (хамтарсан болон хэд хэдэн) үүрэг, эрх, үүрэг хүлээдэг. Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээг консорциумаас томилогдсон гишүүдийн нэгтэй байгуулж, түүнд холбогдох эрх мэдлийг шилжүүлнэ.

Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээнд заасан газарт газрын тос, байгалийн хийн нөөцийг ашиглах лицензийн Агентлаг энэхүү гэрээ байгуулснаас хойш 30 хоногийн дотор автоматаар олгоно.

Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээг хэрэгжүүлэхэд газрын тос, байгалийн хийн нөөцийг ашиглах, газрын тос, байгалийн хий бүхий газрын хэвлийн ашиглах онцгой эрхийг хөрөнгө хөрөнгө оруулагчид шилжүүлж буйг газрын тос, байгалийн нөөцийг ашиглах лицензээр баталгаажуулна. Газрын тос, байгалийн хийн нөөцийг ашиглах лицензийн нөхцөл нь Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээнд тусгасантай ижил байна. Шаардлагатай бол геологийн болон/эсхүл ашигт малтмалын үл хөдлөх хөрөнгийг лицензийн хамт олгоно. Лицензийн нөхцөл нь бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний нөхцөлүүдтэй ижил байна.

Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээнд дараах зүйлийг тусгана.

- ажлын хөтөлбөр, төсвийн дагуу газрын тос, байгалийн хийн үйл ажиллагаанд хөрөнгө оруулагчийн гаргасан өртөг, зардлыг нөхөн төлөх зарчим, дүрэм, журам, өөрөөр хэлбэл, олборлосон бүтээгдэхүүнээс нөхөн төлөх өртөг, зардал, газрын тос, хийн хөрөнгө оруулагчдын нөхөн олговрын хэлбэрийг тодорхойлох;
- улсын газрын тос, байгалийн хийн нөхөн олговрын хэмжээ;
- үндсэн /baseline/ газрын тос, байгалийн хийн хэмжээ;
- газрын тос, байгалийн хийн хөрөнгө оруулагч ба улсын хооронд ашиг хуваарилах дүрэм, журам;
- Гүрж Улсын байгалийн баялаг (газрын тос, байгалийн хий) ашигласны төлөө төлөх төлбөрийн тухай хуульд заасны дагуу тухайн талбайд олборлосон газрын тос, байгалийн хийн хэмжээнд төлөх ашиглалтын төлбөрийн талаарх журам. Эдгээр дүрэмд байгалийн баялгийг ашигласны төлбөрийг өртөгт газрын тос, үндсэн газрын тос, байгалийн хийг буцааж өгөх, эсхүл ашигт газрын тос/байгалийн хийн хуваарилалтаас өмнө төрд төлөх нөхцөлийг тусгасан байна.
- гэрээнд өөрөөр заагаагүй бол хөрөнгө оруулагчийн өртөгт газрын тос, ашигт газрын тос, байгалийн хийн хэсгийг хөрөнгө оруулагч экспортлоход Гүрж Улсын гаалийн нутаг дэвсгэрээс ямар нэгэн хязгаарлалтгүйгээр, нэмэгдсэн өртгийн албан татвар төлөхгүй байх эрх;
- Гүрж Улсын хууль тогтоомжид заасны дагуу хөрөнгө оруулагч, эсхүл түүний нэрийн өмнөөс болон/эсхүл үйл ажиллагаа явуулж буй оператор компанийн нэрийн өмнөөс дараах татвар, хураамжийг төлнө:
 - o гэрээг байгуулах үед хүчин төгөлдөр байгаа, гэрээний хугацаа дуустал хүчинтэй байх орлогын албан татвар;
 - o Гүрж Улсын хууль тогтоомжоор тогтоосон байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийг гэрээ байгуулах үед ашиглаж байсан дүн бөгөөд гэрээний хугацаа дуустал хүчинтэй хэвээр байна. Ашгийн татварыг тооцохдоо байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийг хасч тооцно;
 - o гэрээ байгуулах үед ашигласан хувь хэмжээний дагуу үл хөдлөх хөрөнгийн (газрын) татвар, гэрээний хугацаа дуустал хүчинтэй байна. Ашгийн татварыг тооцохдоо газрын татварыг хасч тооцно;
 - o холбогдох нийгмийн татвар;
 - o Гүрж Улсын хууль тогтоомж, энэ хууль, гэрээний дагуу лиценз, бусад хураамж, бонус;
 - o импортын татвар, нэмэгдсэн өртгийн албан татвар. Хэрэв хөрөнгө оруулагч, эсхүл оператор компанийн газрын тос, байгалийн хийн үйл ажиллагааг явуулахаар тогтсон төслийн хүрээнд Гүрж Улсад импортолсон энэ хуульд заасны дагуу импортын татвар, нэмэгдсэн өртгийн албан татвараас чөлөөлөгдсөн тоног төхөөрөмж, машин механизм, тээврийн хэрэгсэл, сэлбэг, түүхий эд тоног төхөөрөмжийг газрын тос, байгалийн хийн үйл ажиллагаанд нийлүүлэхээс бусад тохиолдолд зарж борлуулах, өөр зорилгоор худалдах, ашигласан бол (Үүнд хөрөнгө оруулагч/оператор компани Үндэсний газрын тосны компанитай газрын тос, байгалийн хийн үйл ажиллагаа явуулахад шилжүүлсэн, нийлүүлсэн бол хамаарахгүй);
 - o хөрөнгө оруулагч газрын тос, байгалийн хийн хэсгийг Гүржийн гаалийн нутаг дэвсгэрт зарсан тохиолдолд нэмэгдсэн өртгийн албан татвар.
- Гэрээний талуудын татварын эрх, үүрэг.
 - o Газрын тос, байгалийн хийн үйл ажиллагааг явуулахаар тогтсон төслийн хүрээнд Гүржийн гаалийн нутаг дэвсгэр дээр импортолсон, экспортолсон

тоног төхөөрөмж, машин механизм, тээврийн хэрэгсэл, сэлбэг, материал тоног төхөөрөмжийг НӨАТ, импортын татвараас чөлөөлнө;

- Гадаадын ажилчид, тэдэнтэй хамт амьдардаг гэр бүлийн гишүүд татвар төлөхгүйгээр хувийн хэрэгцээндээ болон ахуйн хэрэглээний бараа бүтээгдэхүүнээ Гүрж Улсад импортлох, ре-экспортлох эрхтэй. Тухайн эд хөрөнгийг Гүрж Улсын нутаг дэвсгэр дээр худалдах, эсхүл бусад байдлаар өмчлөхгүй болсон тохиолдолд импортын татвар болон бусад татварыг Гүржийн хууль тогтоомжийн дагуу ногдуулна;
- Гэрээнд заасны дагуу хөрөнгө оруулагч болон оператор компанийн газрын тос, хийн үйл ажиллагаа нь татвар болон бусад бүх төлбөрөөс чөлөөлөгдөнө;
- Санхүү, нягтлан бодох бүртгэлийн журмууд;
- Банкны данс, гадаад валюттай холбоотой журам.
- Тогтворжуулалтын нөхцөл. Гүрж Улс тухайн БХГ хүчин төгөлдөр болсны дараа Гүрж Улсын хууль тогтоомжид (байгаль орчин, соёлын өв, үйлдвэрлэлийн аюулгүй байдлын шаардлагуудтай холбоотой өөрчлөлтөөс бусад) өөрчлөлт оруулж тухайн заалт нь БХГ-ний нөхцөлийг дордуулах тохиолдолд одоогийн БХГ-д хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулснаас өмнөх эдийн засгийн нөхцөл байдлаа хадгалах боломж бүхий нөхцөлийг тусгаж болно;
- оператор компанийн зорилго, чиг үүрэг, хариуцлага.

Эрсдэлийн үйлчилгээний гэрээ

Эрсдэлийн үйлчилгээний гэрээний үндсэн нөхцөлүүд нь:

- хөрөнгө оруулагч газрын тос, байгалийн хийн эрэл, хайгуул, геологийн судалгаа хийхтэй холбоотой бүх зардлыг хариуцах бөгөөд амжилтгүй болсон тохиолдолд эрсдлийг хүлээнэ;
- газрын тос, байгалийн хийн нөөцийг амжилттай хайгуул хийсэн тохиолдолд газрын тос, байгалийн хийн олборлолт, газрын тос, хийн бусад үйл ажиллагааны талаар шийдвэрийг Агентлаг гаргана;
- гэрээнд тусгагдсан бол хөрөнгө оруулагчийн зээлийн хүү, газрын тос, байгалийн хийн хайгуулын эрсдэлийг хариуцах нэмэлт төлбөрийг нөхөн төлж болно;
- Хөрөнгө оруулагчийн зардлыг ихэвчлэн бэлэн мөнгөөр нөхөн төлнө. Агентлагийн шийдвэрийн дагуу төлбөрийг олборлосон газрын тос, байгалийн хийгээр хэсэгчлэн буюу бүрэн хэмжээгээр нөхөн төлөх, эсхүл дэлхийн зах зээлийн өнөөгийн үнээр газрын тос, байгалийн хий худалдан авах эрхийг олгож болно.

Үйлчилгээний гэрээ

- Үйлчилгээний гэрээг тодорхой төрлийн ажил болон олон төрлийн ажлыг багцлан (газрын тос, байгалийн хийн эрэл, хайгуул, үйлдвэрлэх, цооног ашиглах, засах, идэвхгүй цооногийг нөхөн сэргээх, газрын тос, байгалийн хийн талбайн зохион байгуулалт, шинэ технологи, тоног төхөөрөмж, маркетингийн үйлчилгээ гэх мэт).
- Үйлчилгээний гэрээний талуудын нэг нь газрын тос, байгалийн нөөцийг ашиглах лицензтэй аж ахуйн нэгж байна.
- Үйлчилгээний гэрээний нөгөө тал нь хөрөнгө оруулалт хийдэггүй, амжилтгүй болсон тохиолдолд эрсдэл хүлээдэггүй.
- Үйлчилгээний гэрээний дагуу үзүүлсэн ажил, үйлчилгээнд дэлхийн зах зээл дээрх ханшаар, мөнгөн хэлбэрээр нөхөн олгоно. Зарим тохиолдолд Агентлагийн шийдвэрийн дагуу төлбөрийг олборлосон газрын тос, байгалийн хийгээр хэсэгчлэн буюу бүрэн хэмжээгээр нөхөн төлөх, эсхүл дэлхийн зах зээлийн өнөөгийн үнээр газрын тос, байгалийн хий худалдан авах эрхийг олгож болно.

Гэрээ болон газрын тос, байгалийн нөөцийг ашиглах лицензийн хүчин төгөлдөр хугацаа

- Газрын тос, байгалийн нөөцийг ашиглах гэрээ болон холбогдох лицензийн хүчин төгөлдөр байх хамгийн дээд хугацаа 25 жил байна. Талууд эрэл, хайгуул хийх, олборлох үйл ажиллагааны хугацааг байгуулсан гэрээний хүчин төгөлдөр хугацааны хүрээнд өөрсдөө тогтооно.
- Хөрөнгө оруулагчийн санаачилгаар газрын тос, байгалийн хийг эдийн засгийн хувьд зохистой олборлох, ашиглах, хамгаалах шаардлагатай нөхцөлд гэрээг шаардлагатай болон хангалттай хугацаагаар сунгаж болно. Хэрэв 25 жилийн хугацаа дуусахаас өмнө сунгах шаардлагатай бол хугацааг түр хугацаагаар сунгаж болох бөгөөд таван жилээс хэтрэхгүй байна.
- Гэрээний хүчинтэй хугацааг сунгах журам, нөхцөлийг талуудын харилцан тохиролцсоноор тогтооно. Гэрээг сунгасан тохиолдолд газрын тос, байгалийн хийн нөөцийг ашиглах лицензийн хугацаа автоматаар сунгагдана.
- Гэрээ, лицензийн нөхцөл давагдашгүй хүчин зүйлийн тохиолдсонд хамаарахгүй. Хэрэв давагдашгүй хүчин зүйл нь гэрээний нөхцөлийг биелүүлэхэд саад учруулсан, эсхүл хойшлуулах шалтгаан болсон бол давагдашгүй хүчин зүйлийн хугацаа, гэрээний хугацааг хойшлуулсны улмаас учирсан хохирлыг нөхөн төлүүлэхэд шаардлагатай хугацааг гэрээний хүчин төгөлдөр хугацаанд нэмж тооцно.

Газрын тос, байгалийн хийн нөөцийг ашиглах лиценз (blanket licences)

- Газрын тос, байгалийн хийн нөөцийг ашиглах лицензийг Агентлаг гэрээний үндсэн дээр гэрээнд гарын үсэг зурснаас хойш нэг сарын дотор олгоно. Лицензийн нөхцөл нь гэрээний нөхцөлүүдтэй ижил байна.
- Хөрөнгө оруулагч лицензийн төлбөр төлнө.
- Сонгон шалгаруулалт, дуудлага худалдаанд оролцоход өргөдөл гаргагч нь Агентлагаас тогтоосон журмаар сонгон шалгаруулалт, дуудлага худалдаа явуулах зардлыг төлнө.
- Лицензийн төлбөрийг өртөгт газрын тос, байгалийн хийгээр нөхөхгүй.

Үйл ажиллагааны лиценз (business licences)

Үйл ажиллагааны лицензийг Агентлаг олгоно. Агентлаг нь үйл ажиллагаа эрхлэх лицензийн өргөдлийн загвар, лицензийн агуулга, холбогдох үйл ажиллагааны ерөнхий нөхцөлийг норматив актуудаар батална.

Өргөдөл гаргагчийн ирүүлсэн баримт бичгийг үндэслэн Агентлаг нь үйл ажиллагааны лиценз олгох асуудлыг шийдвэрлэнэ. Үйл ажиллагааны лиценз нь тухайн үйл ажиллагааны лиценз эзэмшигчийн холбогдох үйл ажиллагаа эрхлэх нөхцөлийг зааж өгнө, тухайлбал:

- үйл ажиллагааны лиценз эзэмшигч нь үйлдвэр, тээврийн хэрэгслийн зураг төсөл гаргах, барих, тоноглох, засварлах, эзэмших, ажиллуулах, үйл ажиллагааны лицензийн дагуу үйл ажиллагаа явуулах үүрэгтэй;
- үйл ажиллагааны лиценз эзэмшигч нь үйл ажиллагааны арга, хэрэгсэл, төрлийг өөрчлөхдөө Агентлагаас урьдчилан бичгээр зөвшөөрөл авах үүрэгтэй; үйл ажиллагаанд ашиглаж, үйлдвэрлэсэн түүхий эд, газрын тос, байгалийн хийн бүтээгдэхүүний түүхий эдийг өөрчлөхөд Агентлагт урьдчилан мэдэгдэх;
- Үйл ажиллагааны лицензийн хүчинтэй байх хугацаа 25 жилээс хэтрэхгүй байна. Агентлаг нь үйл ажиллагааны лиценз эзэмшигчийн дахин өргөдөл гаргасны үндсэн дээр нэмэлт нөхцөлийн дагуу үйл ажиллагааны лицензийн хүчинтэй хугацааг 10 жилээс илүүгүй хугацаагаар сунгах эрхтэй;
- Өргөдөл гаргагч нь үйл ажиллагааны лиценз авахад лицензийн төлбөр төлнө.

Хавсралт 1. ГГБХА-ийн сонгон шалгаруулалтын зар**LEPL State Agency of Oil and Gas Tender Announcement (October, 2020)**

The State of Georgia represented by the LEPL State Agency of Oil and Gas of the Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia, acting in accordance with the Georgian Law on Oil and Gas, on January 15th of 2020 announced an Open International Tender to obtain the License for the Use of Oil and Gas Resources on the offshore License Blocks II and III.

The general locations of the license block are given in the map.

Contract Area License Blocks II

- Area (km²) - 5 282 km²
- Bid Submission Deadline - 20 April 2020 5:00 p.m. (local time GMT+4)
- Bid Opening date & time - 20 April 2020 6:00 p.m. (local time GMT+4)

Contract Area - License Blocks III

- Area (km²) - 3 468 km²
- Bid Submission Deadline - 20 April 2020 5:00 p.m. (local time GMT+4)
- Bid Opening date & time - 20 April 2020 6:00 p.m. (local time GMT+4)

All bids shall be opened publicly on the abovementioned time at the office of the State Agency (see address below).

ADDITIONAL INFORMATION

The parties interested to participate in the Tender can obtain Information Packages on the basis of written application to the Head of the State Agency of Oil and Gas from February 1st 2020. Electronic Tender Information Packages are provided on CDs and/or can be downloaded from relevant link provided by State Agency without charge. Applicants shall have at least 5 year experience of oil and gas exploration or/and exploitation offshore.

If requested, the State Agency of Oil and Gas will send Tender Information Packages by express post only when such delivery expenses are prepaid by the requesting party.

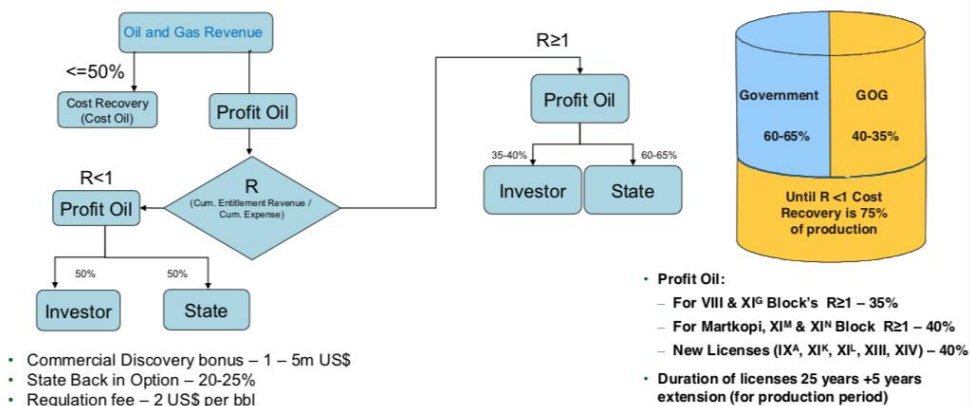
The information packages will contain the following:

- a) General location and coordinates of the tracts;
- b) The sample of Production Sharing Contract applicable for each Contract Area;
- c) The minimum obligatory financial and technical terms for each Contract Area;
- d) The licensing and contracting schedule;
- e) The instructions for submitting bids, including the amount of the participation fee and payment instructions.

Эх сурвалж: <http://www.moesd.gov.ge/?page=news&nw=1392&lang=en>

Хавсралт 2. “Georgian Oil and Gas Limited” компанийн Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний нөхцөл

PSA Commercial Terms chart

- Commercial Discovery bonus – 1 – 5m US\$
- State Back in Option – 20-25%
- Regulation fee – 2 US\$ per bbl

Note: As per PSA terms – Investors Profit tax and mineral usage tax liability is assumed and paid by the State out from the State share of Profit Oil. The state share of Profit Oil includes all taxes, levies and duties to be payable by the Contractor.

Confidential [10]

Эх сурвалж: <http://georgiaoilandgas.ge>

УИХ.МН
СУДАЛГААНЫ САН

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

Судалгааны тайлан

- Г.Алтан-Оч нар “Гадаадын зарим орны газрын тосны эрх зүйн зохицуулалтын харьцуулсан судалгаа” СТ-13/237 Судалгааны эмхэтгэл-16
- Г.Алтан-Оч “Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ: бүтээгдэхүүн хуваах зарчим, хуваарилалтын бүтэц” СТ-13/101 Судалгааны эмхэтгэл-16
- Д.Байгалмаа нар “Газрын тосны хэмжээ болон газрын тосны бүтээгдэхүүн импортолж буй орнуудын гадаад худалдааны бодлого, арга хэмжээ” СТ-13/215 Судалгааны эмхэтгэл-15
- Г.Гэрэл нар “Газрын тосны үйлдвэрлэлийн гарц технологийн талаарх мэдээлэл лавлагаа” СТ-13/406 Судалгааны эмхэтгэл-15
- Г.Билгээ нар “Газрын тосны орлогыг олборлолт явагдаж буй бүс нутагт хэрхэн хуваарилдаг талаарх бусад орнуудын туршлага” СТ-18/220 Судалгааны эмхэтгэл-28

Нэг сэдэвт өгүүлэл

- Бодлогын санамж бичиг, ННФ, 2008 < <https://www.forum.mn/index.php> > хандсан 2021.10.05

Гадаад хэлээр

- Handbook on General Provisions Applicable to Investment Agreements in the Energy Sector” International Energy Charter, International Energy Agency, 2017
Гүрж Улс
- Закон о Нефте и газе Грузии, 1999.04.16, Законодательный Вестник Грузии, 13(20)
- Georgia 2020, Energy Policy Review, International Energy Agency, 2020
<https://iea.blob.core.windows.net/assets/24da4104-6971-4cde-99d3-630f455ae2c3/Georgia_2020_Energy_Policy_Review.pdf> хандсан 2021.09.29
- <<https://matsne.gov.ge/ru/document/view/18424?publication=29>> хандсан 2021.09.23
- Security of Supply - Oil Sector, Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia,
<http://www.moesd.gov.ge/uploads/files/2017/energy/security_of_supply_oil_sector/security_of_supply_oil_sector_eng.pdf> хандсан 2021.09.29
- State Agency of Oil and Gas of Georgia <http://saog.gov.ge/saog.php?id_pages=1> хандсан 2021.09.29 Гүрж хэлдээр
- Energy Community, Implementation Georgia, <<https://www.energy-community.org/implementation/Georgia.html>> хандсан 2021.09.29
- Energy Community, Georgia: Annual Implementation Report, 1 November 2020,
<<https://www.energy-community.org/implementation/Georgia.html>> хандсан 2021.09.29

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН